

Gödöllői Agrártudományi Egyetem, Agrárszociológia Tanszék

Gellénházi képeslapok

Képek egy falukutató tábor vizsgálatai alapján

Szerkesztette:

Madarász Imre

Gödöllő 1998.

Tartalom:

Előszó	3.
A tábor munkájában résztvevők névsora	4.
Gellénházi vázlatok <i>(Madarász Imre)</i>	5.
Első megközelítés térképekkel, könyvekkel	5.
A “három falu”: Gellénháza, 1997	9.
A “csinált falu” - Gellénháza	13.
A gondoskodó olajipar (15)	
A gazdálkodó olajipar (16)	
A gellénházi közösségek	20.
“Mert ez a falu hallgat” (20)	
A köz-gazdaságtana és az egyéni “gazdaságtan” (21)	
“Privát közösségek” (23)	
A szórakozás (25)	
Gellénháza a demográfiai adatok tükrében <i>(Farkas Tibor)</i>	28.
Gellénháza társadalomföldrajzi szemmel <i>(Molnár Melinda)</i>	37.
A település természeti adottságai	37.
A település közlekedésföldrajzi adottságai	38.
Forgalomszámlálás	40.
A település intézményi-infrastrukturális helyzete	40.
Zárszó	42.
A kérdőív tanulságai <i>(Madarász Imre)</i>	43.
Képeslapok	
“Úgy élnek itt,... ahogy soha” <i>(Mokos Béla interjúja Orsós Jakabbal)</i>	51.
Környezetvédelem Gellénházán <i>(Kristóf Dániel)</i>	53.
Gellénháza polgármester-asszonya <i>(Kurucz Zsuzsa)</i>	55.
Utózöngé <i>(Szabó Ezsébet)</i>	58.
Irodalmi hivatkozások	59.

ELŐSZÓ

1997. tavaszán a Gödöllői Egyetemen tanuló diákok és tanáraik egy csoportja meghívást kapott Gellénháza polgármesterétől, Batha Zoltánától, töltsenek el egy rövid időt a faluban, ismerkedjenek Gellénházával, hogy a később megfogalmazódó kistérségi fejlesztési koncepció megírását szolgáló adatgyűjtéskor, terepmunkák végzésekor már ismerősként találkozhatnak újra a göcseji településsel.

A meghívás alapján a “Falukutatás, faluszociológia” nevet viselő kurzus hallgatóiból és tanáraiból álló csoport 1997. júniusában egy hetet töltött a zalai faluban. Ez a kis füzet a kutatásban résztvevők első benyomásait rögzíti, két-három hosszabb tanulmány és néhány “képeslap” erejéig. Az írások mozaikjából összeilleszthető a mai Gellénháza életének egy szubjektív, de - reméljük - karakteres rajza. A rajz nem csak azért elnagyolt, mert a faluban töltött 6 nap csak felületes benyomások összegyűjtésére elég; maga Gellénháza sem könnyű kutatási terep. A sem-nem-város, sem-nem-falu bányásztelepülés a megyeszékhely közvetlen közelében most éli át eddigi gazdasági alapjának elbizonytalanodását, s még nem sikerült helyette újat kitalálni. Annyi azonban már nyilvánvaló, hogy a falunak sem kedve, sem tehetsége, sem pedig lehetősége nincs rá, hogy visszatérjen a hajdanvolt paraszti megélhetéshez.

Lakóinak nagy része Zalaegerszegre ingázik, mások az alföldi MOL-telephelyeken keresnek kenyérkeresetet. Aggodalomra az ad okot, hogy az eddigi “megoldások” mind a falu határán kívülről adódnak.

Gellénháza előtt sok alternatíva áll nyitva: lehet belőle a megyeszékhely afféle kertvárosa, alvóvárosa, vagy a környékbeli turista utak kiindulópontja. Elérheti Zalaegerszeg ipari övezete, esetleg egyetlen nagy gáztartályvá válhat. Remélhetően talál magának valamilyen funkciót, amivel maga fogalmazhatja meg a maga helyét a települések között.

Gellénháza ma nyitott, jól integrált emberi közösség, amely azonban még nem fogalmazta meg önmagát. Az előtte álló perspektívák között szerepel, hogy nyitott marad a külvilág felé, de elveszíti belső integrációját. Előfordulhat az is, hogy magába fordul, s ekkor a nyitottságával együtt elveszítheti a jelenlegi foglalkoztatási lehetőségek nagy részét is. Ezzel együtt bezárulhat, mint a Göcsej kapuja, s ez messze nem csak a maga sorsára nézve volna tragikus. A vonzó cél: a nyitott és integrált közösség megteremtése azonban hosszadalmas és tudatos felkészülést igényel a jövőre. Erről szólnak a következő írások.

A tábor munkájában résztvevők névsora

Gellénháza, 1997. június

A tábor vezetői:

Madarász Imre, egyetemi adjunktus

Molnár Melinda, tanszéki mérnök

Farkas Tibor, egyetemi tanársegéd

A tábor résztvevői:

Csonka Bernadett egyetemi hallgató

Hamza Eszter egyetemi hallgató

Keind József egyetemi hallgató

Kristóf Dániel egyetemi hallgató

Kurucz Zsuzsanna egyetemi hallgató

Mokos Béla egyetemi hallgató

Molnár Vera egyetemi hallgató

Szabó Erzsébet egyetemi hallgató

Rövidebb ideig résztvettek a tábor munkájában:

Dúsné Obádovics Csilla egyetemi tanársegéd

Mátyás Izolda egyetemi hallgató

Schafft, Kai egyetemi hallgató, Cornell University, USA

MADARÁSZ IMRE

Gellénházi vázlatok

Első közelítés - térképpel, könyvekkel

Az autóstérképen Zalaegerszegtől alig 15 kilométernyire dél-délnyugatra az utak hálójának egyik keresztpontjában kis karika jelzi Gellénházát. A kis jel mögött - vagy vele? - kezdődik Göcsej.

“Göcsejnek [a nevét] agyagos hegyeiről és ezeken az esztendőnek minden részein létező hankos, vagy mint a Göcsejben mondják, göcsörtös útjairól származtatják, mivel van göcs gyökszavunk, melly csomót, hankot jelent. Göcsejben pedig az utak annyira tele vannak göcsökkel, hogy aki itt sebesen haladni kívánna, egy sebészt, ki érvágó vasát szüntelen kezében tartsa, bognárt és kovácsot, ki szekerét minden negyedórányi haladásban kiigazítsa, kénytelenítettnek magával hordozni” - írja Pländer Ferenc 1832-ben a vidékről (Magyar tájak, 1985: 57.p.).

Talán a mellékutakra még ma is illik Pländer leírása. Az autós térképen azonban sűrű, rendezetlenül girbe-gurba útfutások jelzik a falvak közti mozgások bitumenbe öntött irányát.

Bár ha jobban megnézzük, feltűnik Göcsej mai elkülönültsége: az utak gubancából észak és nyugat felé nincs kijárat, a délnyugati sarokból Szilvágyon és Nován át juthatunk a világ nyugati, északi, vagy délibb tájaira, azután Zalatárnok és Bak a következő kivezető út dél felé, és a kör Zalaegerszeggel (az északkeleti kijárat) bezárult: körbejártuk Göcsejt. Magyarázhatjuk az utak ilyen belülré szerveződését az északi dombvonulattal. De az nem olyan magas (alig 2-300 méter), hogy ne vághatott volna rajta utat az örökmozgó ember. Vagy talán a Zala patak volna az áthidalhatatlan akadály? De nyugatra sem vezet út. Lehet, hogy szükség sem volt rá? Mit keresett volna a göcseji ember nyugatra, vagy délre, amikor a kistáj csaknem minden fontos kapcsolata Zalaegerszeghez kötődött? Meg amúgy is, a kis “szegek” régi-eredeti világában minden emberi telep egy-egy önálló egység lehetett. Itt azután valóban igaz lehetett a mondás, hogy “az én házam az én váram”.

A Göcsej - írja tovább Pländer - *“hajdan virágzóbb lehetett, mivel ott, ahol most húsz-huszonöt öl magas, s ált[al]mérőjében fél öl vastag szurkos fenyők és tölgyek pompáskodnak, barázdákat, az egykori munkás kezek csalhatatlan tanúi szemlélhetnének. ... Nem is találatik az egész Göcsejben egy helységnél több, mellyben valaha idegen ajakú nép telepedett volna meg, de ebben is egyedül öt vagy hat család származott [a] vendus Tótságból [a szlovén vidékről], kik számosabb magyarokkal összekeveredvén, anyai nyelveket magyarral cserélték fel”* (Magyar tájak, 1985: 57.p.).

S bár a Göcsejről az agyagosság, a “szegek” és a népi építészet jeles emlékei jutnak eszünkbe, a múlt századi etnográfus ezeket csak írása végén sorakoztatja. Fontosabbnak tartja az embert, akiről dicsérőleg írja: *“Göcsejnek déli és nyugati részén a nőnem közt is számosakat találni, kik magosságban és izmosságban a legszebben nőlt férfiakkal egyeznek, mindemellett kecs nélkül sem szűkölködnek”*, majd szomorúan folytatja: *“A míveltségben Göcsej még igen hátra van és mindaddig hátra is fog maradni, valameddig azok, akik a dolgon egyedül segíthetnének, zsebjeikbe nyúlni és erszényeiket megoldani fősvénykednek. Nincs az egész Göcsejben, ha Zalaegerszeget kivesszük, egy valamire való mezőváros is, nincs semmiféle kereskedése, mivel nincs halálos veszedelem nélkül megjárható útja, ... a helységek elszóródva fekszenek, egymástól messze esnek, kevés népet számlálnak és csak valamirevaló falusi iskola felállítására is tehetetlenek”* (Magyar tájak, 1985: 61-62.p.).

Az idézetek egy része - persze, más dimenzióban - máig fennáll. Lehetőségünk volt megtapasztalni a - legalábbis gépkocsival - ma is "halálos veszedelemmel" megjárható utakat, láttuk az iskola nélküli településeket, a kiöregedő falvakat.

De menjünk közelebb, hiszen a mi úti célunk nem Göcsej egésze, hanem **Gellénháza**. A furcsa nevű falu a Göcsej délkeleti kijárata Zalaegerszeg és a világ felé. A róla szóló irodalom nemigen nevezi néven, csaknem mindig a nagylengyeli olajmezőről ír, aminek központja Gellénháza. A község címeréről tudósító leírás szerint a címerben található "vörös mező a község névadójának, Szent Kiliánnak (akit Magyarországon a középkorban Gellén, illetve Gelyén alakban neveztek meg) emlékét idézi. Az ír származású főpap - legendája szerint - Kelet-Galliában (Franciaország), bizonyos Gosbertus vezér udvarában térített. A fejedelem hajlott tanítására, már-már feladta vérfertőző házasságát, amikor felesége Geilana orgyilkosokat bérelt, akik karddal kivégezték nagy titokban a szentet és társait. ... Szent Kilián - aki kivégzésének eszköze miatt a kardkovácsok és kések patrónusa - tiszteletét a tatárjárás után Würtzburg vidékéről bevándorolt telepések hozhatták hazánkba" (Szegfű, 1994.).

A falu címerében szereplő kardok a határőr szerepre is utalhatnak. Mindenesetre a Gellénházán élő emberek békés természetét ismerve általában meglepetést, majd gyors magyarázat-keresést indít a látogatókban a címer harciassága.

Gellénháza - korabeli súlyának megfelelően - két és fél sort, modern meghatározással 75 karaktert kapott Fényes Elek geográfiai szótárában. Az ismertetés mindössze annyit tartott fontosnak közölni, hogy "Gellénháza magyar falu Zala vmegyében: 184 kath. lak[ossal]" (Fényes, 1851: 41.).

A Göcsej egészében - pedig a Göcsej tipikusan aprófalvas, "szeges" terület -, a kis települések sorában az egyik, nem különösen nagy falu volt Gellénháza a múlt század közepén. Fényes Elek idejéhez mérten azonban figyelemre méltóan gyors növekedést jeleznek a későbbi adatok. A falu lakosság száma a század fordulója környékén már a félszáz körül mozgott. S bár a gellénháziak száma csaknem megduplázódott 1869 és 1910 között, ez a "népességrobbanás" sem volt elég ahhoz, hogy kiemelt szerephez juttassa falut a térségben. Egyrészt, mert a környék más falvaiban is hasonló mértékű növekedés történt ebben a negyven évben, másrészt Gellénháza lakossága így is ezer alatt maradt az első világháborúig.

1. tábla:

Gellénháza és szomszédos településeinek lakónépessége 1869 és 1910 között

	1869	1900	1910	Az 1910 lakosság szám az 1869-es százalékában
Gellénháza	332	481	659	198,5
Gomboszeg	62	127	186	300,0
Iborfia	77	105	127	164,9
Lickóvados	200	258	371	185,5
Nagylengyel	451	547	641	142,1
Ormándlak	105	143	229	218,1
Petrikeresztúr	248	277	456	183,9

Forrás: A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása

Az 1910-es évben Gellénháza és Nagylengyel, a két szomszédos település között nem dőlt el az elsőbbség kérdése a növekedési kapacitásokat tekintve. Gellénházán valamivel kisebb volt a lakóházak zsúfoltsága, mint a környező településeken. Ha azonban összehasonlítjuk lakóépületek építőanyagát, Gellénházát tekinthetjük valamennyi település közül a legszegényebbnek, hiszen ott állt a legkevesebb kőház (2,4 %) és a legtöbb vályogház (76,4

%). A gellénházi épületek 94,5 százaléka sárból, vályogból, vagy fából épült kő-, vagy téglalapozás nélkül (az ilyen házak aránya Nagylengyelben 34,9 százalék volt).

2. tábla:

A lakónépesség, a lakóházak száma és anyaga, a házak laksűrűsége, 1910

	Népesség	Lakóházak					Lakók száma lakóházanként
		Kőből	Kő-, téglalappal	Sárból, vályogból	Fából, egyéb anyagból	Összesen	
Gellénháza	659	3	4	97	23	127	5,2
Gombosszeg	186	-	2	9	20	31	6,0
Iborfia	127	-	5	6	15	26	4,9
Lickóvadamos	371	3	19	17	22	61	6,1
Nagylengyel	641	17	56	34	5	112	5,7
Ormándlak	229	12	14	5	1	32	7,1
Petrikeresztúr	456	3	2	54	18	77	5,9

Forrás: A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása

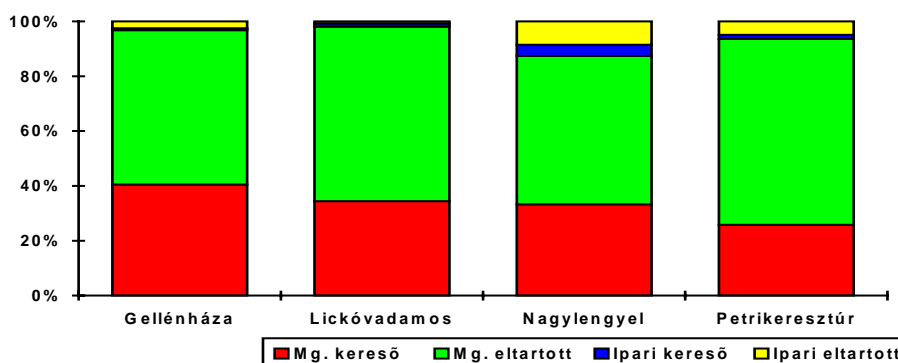
Nagylengyel előnyére vall "iparosodottsága" is. Amikor (1910-ben) Gellénházán 5 ipari foglalkozású ember működött, Nagylengyelben 24 iparost számláltak a számlálóbiztosok.

Persze ezek az "iparosok" is inkább a népi kézművességet művelték. S ha hihetünk Plánder korábban idézett leírásának, a munkájukra szükség is lehetett a közlekedési-szállítási viszonyok miatt.

A lakosság túlnyomó részét a mezőgazdasági népesség tette ki, s ahol megjelent is az "iparosság", az a helyi társadalom minimális részét alkotta.

1. ábra:

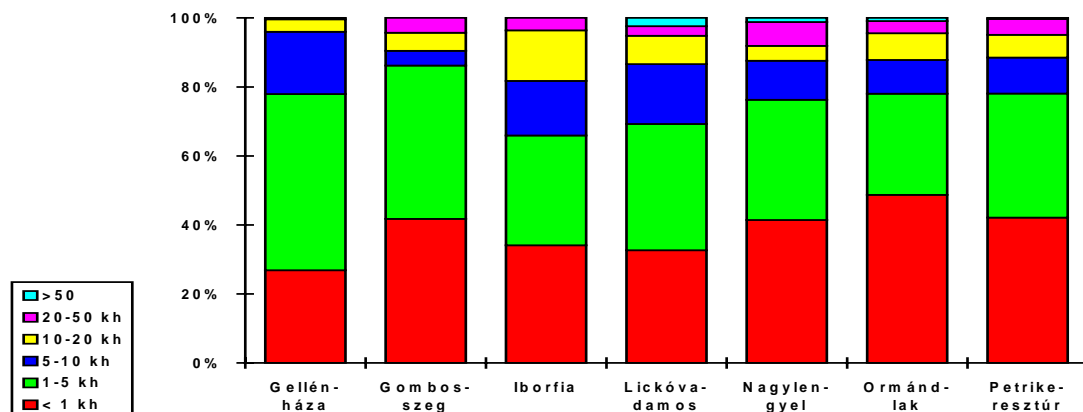
A lakosság megoszlása gazdasági tevékenység és ágazat szerint (%)

A mezőgazdasági eltartott népesség valamennyi "iparosodott" faluban a helybeliek többségét tette ki. Az iparban megélhetést találók eltartottjaikkal együtt is alig észrevehető réteg a statisztikában. Nem úgy a helyi társadalom tekintélyviszonyaiban. A kézműves és a nagygazda lehettek a falu véleményformálói a század első évtizedeiben.

2. ábra:

A gazdaságok megoszlása nagyságcsoportok szerint (%), 1935

A

nagygazdák kategóriája azonban viszonylagos fogalom. Gellénházán és a környező településeken nem alakult ki valódi nagygazda társadalom. A gazdaságok túlnyomó része apró birtok, Gellénházán az összes földbirtok 96 százaléka kisebb volt 10 kh-nál. Különösen nagy arányban szerepelnek valamennyi környező faluban az 1 kh-nál is kisebb birtokok. Ebben a birtokkategóriában a gellénházi adat a legkisebb.

A gyenge minőségű termőföldön elsősorban az állattenyésztés, az erdei termékek kigyűjtése, feldolgozása adott szerény megélhetést az embereknek.

A szűk határok között meghúzódó aprófalvakban befelé forduló, zört közösségek éltek, a változások évszázados lassúsággal követték egymást.

A “három falu”: Gellénháza, 1997

Ma az utazók általában északkelet felől, a megyeszékhely irányából közelítik meg a falut bitumenezett, jó minőségű úton. Jöhetnének még Sárhida, vagy Nagylengyel felől, illetve Lickóvadamoson át, de csakis közúton, mert a vasút ide nem jutott el. Mivel mi is Zalaegerszegen át érkeztünk, kövessük most is ezt a szelíd dombok és dús erdők között vezető utat a leírásunkban. Gellénházát elérve először a hatvanas-hetvenes évek családi kockaházai között fut az országút a falu belsejébe. Itt hiányoznak a faluszélről a másutt megszokott hivalkodó új nagy házak. Úgy látszik, itt nem a közeli nagyváros irányába duzzad a falu, ha terjeszkedik egyáltalán.

Bentebb, a gellénházi helyiség-táblától kicsit odébb azután gyorsan elérjük Gellénháza “főterét”. Vagy talán helyesebb volna “főtereit” mondani, mert központból a faluban három is van, szinte közvetlenül egymás mellett, s kettő közülük a bevezető országútra van felfűzve.

Az első “központ” a “reptér”. Hivatalos neve szerint nem tér ez, csak afféle parkírozóhely, az út kiduzzadása a házak közé. A nagy, legalább 50x50 méteres, szabályos négyszög alakú sötétszürkére bitumenezett terület valóban a repülők kifutópályájára emlékeztet, annyira kirí a falu másutt füves, virágos tágasságaiból, vagy beépített szorosságaiból. A tér eredeti funkciója is rímél a köznyelv által ráragasztott “reptér” elnevezésre: innen indultak évtizedeken át napi többször is az olajbányászokat szállító autóbuszok szerte a környező munkapontokra. A nagy szürke téren egyszerre tíz autóbusz is elfér. Nemrég szükség is volt ekkora “reptetőre”, ma azonban üres a “reptér”. Egyik oldalán megfáradt szünyogként mozdulatlanul áll a stílszerű emlékmű, a termelésből régen kivont olajszivattyú. Olyan kicsi a mai kutakhoz képest, mintha csak makett volna. A téren semmi mozgás. A madár sem száll rá, mit is keresne ezen a szürkeségen. A téren nem járnak emberek, nem virtuózkodnak görkorcsolyás, vagy gördeszkás fiatalok. Reménytelenül üres, és most már üres is marad. Az olajkutak kimerülésével arányos ütemben veszítette el funkcióját, s ma már vak szemként mered a világba a “reptér”.

Ha a szemünk túlfut a házak közti dombháton, a völgyben fehérén villogó alumíniumtoronyok, néha gőz-, vagy füstfelhőket sziszegő csőtornyok kötik le pillanatokra a figyelmünket. Az ipartelep innen jó háromszáz méterre lévő központjából, akár egy méhkasból, szinte percenként futnak ki és szállnak tova az egyforma Mithubishik. Innen nézve semmi rendszer sincs a fehérre festett mikrobuszok ide-oda repdesésében, az ipartelep hol beszívja a rajzást, hol pedig kilöki a fehér “bogarakat”.

A “reptér” egyik oldala a következő “főtér” oldalvonala is. Emberi élet ott sem mutatkozik, de az emeletes fehér épület előtti téren bokrok, kis fák, virágok nyílnak. Nem adnának helyet sétáló, ténfergő, üldögélő embereknek, még ha akadna is valaki, aki itt töltené az időt. A fehér emeletes házban dolgozik az önkormányzat és a rendőrség. A gondozott parkon csak az siet át, akinek valami dolga akad a hivatalossággal, más feladata a térnek csak a díszítés.

Ahogy továbbhaladunk, emlékmű fehérlik fel az útkanyarban. Az “ötvenhatosoknak” állítottak - a falu méreteihez képest kissé túl nagy - tisztelgést a gellénháziak pár éve. Nem mintha a történelem központjába került volna a falu a forradalomkor. Inkább az emlékmű-piac éppen adott kínálata alapján választhatták ki a monumentet a gellénháziak. Az emlékművel szemközt azonban már az emberi mozgásra utaló jelként asztalokkal, székekkel ellátott “terasz” fölött a “Bányász kocsmá” büszke felirat díszel. A terasz persze túlzás, az egyszerű lakóház lebetonozott utcai kertjében sorakozó székek azonban kifelé fordulnak, látnivalót ígérnek az ott üldögélő söröző-borozó embereknek. Érkezésünkkor a “Bányász kocsmá” kertje üres, senki nem kíváncsi az innen már tényleg látható járókelőkre.

Az ötvenhatos emlékmű és a Bányász kocsmá által alkotott képzeletbeli egyenest átszelve egészen más világba - a harmadik, a valódi "főtérre" - jutunk. Nevét tekintve ez sem tér, hanem csak szélesre mért utca. De itt már nyüzsg az élet, ez már valóban "fő tere" a falu vérkeringésének.

Idős ember halad át az úton. Nem siet, de ősz hajához képest gyorsan mozog. Érdeklődésünkre pontosan útbaigazít, - szépen beszél. Jó felé haladunk - nyugtat meg -, itt az Olajbányász körút végén jobbra kanyarodva fogjuk megtalálni pillanatnyi úticélunkat, a munkásszállót.

Nincs időnk elképedni a furcsa néven - "körút" falun? -, kézmozdulatát követve az ötvenes éveket idéző emeletes bérházak tárulnak a szemünk elé. Apró ablakaik vasbeton-virágtartók közül pislognak az útra. A katonás rendbe sorakoztatott ablakok az utca végén hivalkodó fehér épületre vezetik a pillantásunkat. Szinte meghatóan ormóttan indóház, úgynevezett művelődési ház állja el az utca végét, homlokán a két-kalapácsos bányász-bélyeg.

A "bányász-kultúr" szocreálja visszafordítja a tekintetet a bérkaszárnnyák övezte utca-térre, ami díszletei ellenére sem visszataszító. A "teret" ugyanis emberi szemmagasságban a természet uralja. A füves, virágos park és a fák zöldje benőtte a vigasztalanságot, élhető teret teremtett a beton-lakótelep repedéseiben: az utcák szélén, a házközökben, az ablakokban.

Az alig kétszázszor ötven méteres kis tér korzóként is funkcionál. Közepén talán észre sem vennénk a fő attrakció névadóját - a "három fenyőt" -, ha nem hirdetné felirat, hogy a parkban álló súlyos faasztalok a Három fenyő sörözőhöz tartoznak, s a mellettük üldögélő, beszélgető, nevetgélő emberek a Három fenyő söröző vendégei.

Itt, ebben a furcsa, emberi tartalommal korrodálódó szocreál közegben sűrűsödik a gellénházi (köz)élet. Innen, az asztalok mellől minden fontos dolog látható: erre mennek a boltba igyekvők, a sétálgatók és a szerelmesek, az asztal mellől üdvözölhető "a falu", ha falu ez egyáltalán. Itt mindenki ismer és köszönt mindenkit. A falusiak ismerősségével intenek egymásnak az emberek, de a városias korzó közvetlenségével tréfálkoznak, vagy vitatkoznak egyik asztalközösségtől a másikhoz a polgárok. Agóra a falvak magába zárkózásához képest, és köztér a városok egymást nem ismerő idegenségéhez mérten.

Ahogy elhaladunk a Három fenyő söröző haseki világa és a "bányászkultúr" ormóttansága mellett, jobbra fordulva ismét új világgal lép meg a falu. A lakótelep után a mini "kertváros" az amerikai vidék nyugodt biztonságát tükrözi. Az utcai kertre nyíló bejáratok, az alig méteres gondozott sövények, a "se kerítés, se kutya" világa nyitottságot sugároz. Érezni, hogy "az én házam az én váram" elve kökerítésnél, haragos kutyánál erősebben tartja vissza a hivatlan betolakodókat a porta határaitól. A tábor első két napját velünk töltő amerikai diák, Kai maga mondja ki a szentenciát: "ez nem is falu, ez szuburb"¹.

A kertvárosi "mini Amerika" kiterjedtségében és méreteiben is makettszerű. Az éppen hogy belakható méretűre zsugorított házakban négy-négy lakás szorong. A sövényesortól alig méter széles gyalogjárók vezetnek a földszintes, szabvány szerint épült családi társasházakhoz, hajszálérként kötik össze a privát élet terét a tágabb világgal. A házak közt gulliveri méretű utcák futnak: az egyik sáv a parkírozó, a másikon kering az egy-irányú közlekedés. A kis házakban nincs hely garázsnak, amikor épültek, fel sem merült a saját gépkocsi gondolata. A sövények mögött húzódo kis kert legfeljebb piknikezésre alkalmas; kinek jutott volna eszébe a házak építésének idején, hogy az olajbányász - akár csak hobbiból is - kertészkedni akarna. "Tiszta Amerika" a maga fű- és sövénynyíró, falevél-söprögető családi kultúrájával, zsúfoltan is elkülönített kollektívizmásával.

¹ A szuburb a nagyvárosokat övező kertváros.

Néhány házon átalakítások nyomai oldják a szabványosságot: üvegveranda növeli a lakás alapterületét, vagy zsalugáterek fedik az ajtókat, az ablakokat, másutt a korábbi piszkoszürke szín helyett új festés teszi vidámabbá a környezetet. Mindez azonban nem sokat tehet a szorossággal szemben. A kertvárosi házak olyan kicsiny telken fekszenek, ahol nincs hely átalakításra, az épületek mérete oldalirányban nem növelhető. Talán, ha a lakók egyszer megvásárolják az azonos házban lévő lakásokat és összenyithatják a megnagyobbodott teret, kialakulhatnak akár több generációnak is helyet adó otthonok. Akkor is megmarad a szoros építkezés másik hátránya, hogy nincs kertjük a házaknak. Márpedig a kerttelen család mindenben a bolti ellátásra szorul, s az jelentős hátrány, különösen falun.

A kertvárosi környezetben idegenül meredez egy épület erejéig ismét a szocreál; pillanatnyi úti célunk, a dísztelen, a szimpla szállásadás funkciójára egyszerűsített munkásszálló. A dombra emelt csúnya emeletes épület homlokzatát jótékonyan rejtik a négy-öt méteres fák. Bejárata előtt pad jelzi, hogy valamiféle látnivalót tételeztek fel a hajdani tervezők. Itt azonban már ismét semmi figyelemre érdemes nem történik, innen csak továbbmenni lehet, - gyalog, vagy kocsival, egyre megy.

Valamivel odébb - még mindig a kertváros részeként - működik a másik attrakció: a strand, az olajbányászat jótékony mellékterméke. Ahol olaj van, ott tűzre is fel kell készülni, így született a 4-5 méter mély víztározó. A kihasználatlan tározót azonban ismét csak "benötte" az élet, a falu apraja-nagyja itt tanulta valaha az úszás és a vízi élet titkait.

A strandon túl megint új Gellénháza mutatja magát: az utóbbi tíz-huszonöt év privát gazdagságának illusztrációiként emeletes, tetőteres, terebélyes családi házak támaszkodnak a nagyrészt földbe taposott utakra. Az itt-ott már kerítésekkel körülvett házakon a táblák vállalkozásokat hirdetnek. Ez a magántulajdon világa. Itt a kerítés hiánya nem annyira a biztonságos nyitottságra, inkább a racionális pénzfelhasználásra utal; tudniillik nem az a legsürgősebb. Itt már erős állkapcsú kutyák őrzik a telekhatárokat. Errefelé ritka a zöld kert, a fa, kell a hely az udvarokon a hatalmas kombájnnak, teherautóknak, ki miből izmosodik.

Ebben az irányban a falu végét a garázssor szedett-vedett rozogasága jelzi. A garázsok koldús-rongyossága az egyik végén a hajdan szép parkba húzódik. Az évszázados fák alatt az elhanyagolt, kitaposott, szemetes utak mentén romantikus szerelmek születnek és teljesednek be nemzedékek óta. A garázssor másik vége a semmibe vezet, a gellénházi táblán túl már csak a kertek és a szántó húzódik.

Itt tehát visszafordulunk. Átvágunk a települést kettészelő főúton (az országúton) és meglátjuk magunk körül az "öreg falut". Ez semmiben nem különbözik a magyarországi megszokottól. Kicsit jobb módú, kicsit nagyobb, de ugyanolyan kockaházak bújnak meg a beton alapú rácsos kerítések mögött. Köztük lebetonozott autóbejárók és drótkerítések jelzik a telekhatárt, s jótékonyan rejtik az utcai járókelők szeme elől, hogy mi van a hátsó udvarban. Néhol - a korábbi foghíjakban - a legutóbbi építkezési divat lakóházai jelzik, hogy nincs szabad telek a falu határában.

A szorosan egymáshoz kapcsolódó kerítések sora visszavezet bennünket a "reptérhez", ahol "kaptafalu" kezdődik. Furcsa nevét eredete magyarázza, tudniillik az itt lakók úgy kapták a telkeket az építkezésekhez. A lakótelepre és a kertvárosba az olajbányászat értelmisége kötözött, s bár ők is "kapták" a lakóhelyüket, viszonylag gazdagabbak voltak a "kaptafalusiaknál". Az "öreg falusiak" mindig is saját házukban éltek, az új utcákban pedig a lakótelepről, vagy a kertvárosból kiszabadult tehetősebbek építkeztek. Így hát "kaptafalu" hagyományosan a falu "szegénynegyede". Ami persze nagyon is viszonylagos megjelölés itt Gellénházán, de ma is többen úgy vélik, hogy ha vannak szegények a faluban, azok csak "kaptafaluban" lehetnek.

A felmérő körút végeztével a munkásszállóban gyűlt össze a "tábor". Kipakoltuk a dolgainkat, - legtöbbünk egy hétre rendezkedett be a szálláshelyen. A szobákban az olcsó rádiók makacsul hallgatnak. Azután újabb meglepetésként kiderül, hogy nem rosszak, hanem csak az olajbányászok külön adását képesek sugározni, mást nem. Meglepett, hogy valakik valaha eldöntötték, mit hallgathatunk egyáltalán a világból, de azt sem tudtuk korábban, hogy az "olajosoknak" saját adásuk van. Benne olajos "szív küldi..." a top listáról, olajos hírek, - az első jelzések, amik igazolják, hogy itt ma is minden az olajipar körül forog.

A szálló szobáiban és folyosóin az olajbányászat pillanatait megörökítő metszetek, a közösségi szobában színes "total planban" a zsanai egykorvult kitörés lángoszlopa, - fénytelen díszek a tiszta, de ingerszegény környezetben. A munkásszálló "közösségi terme" egyetlen funkciót szolgál. A hosszanti fal középső részén, a zsanai kitörés alatt - akár a templomi oltár - az egész teret uralja a TV. Minden kényelmetlenül ült fotel felé fordul, léte betölti a teret.

Itt azonban megpihenhetünk. Ha elhallgattatjuk az uralkodó masinát, ha összefordítjuk a foteleket, beszélgetni is tudunk. Néhány megállapításban egyetértünk: a falu legalább három falu mozaikja, ahol a legjobb hely a "Három Fenyő". Onnan "minden" látható, ott van élet. Hát hogyne - egy 1700 lelkes faluban minden nap több mint 10 féle meleg étel közül választhatunk étlap szerint, ha időben érkezünk. Mert a kínálat rendszerint egy óra körül el is fogy. Ki hallott már ilyet? Ekkora faluban jó, ha egy kocsmá, vagy resti akad, ahol valamilyen százszor melegíthető babgulyáshoz juthat az átutazó, nemhogy étteremhez. Ilyen gazdagok itt az emberek? Vagy senki nem főz otthon? Végülis, egyre megy: az éttermi étkezés meglehetősen költséges, még a "Három Fenyő" mérsékelt árai mellett is.

Megegyezünk: Gellénháza nem tipikus magyarországi kistelepülés. A viszonylag jómódban élő emberek legalább három féle - a várositól a hagyományos falusiig terjedő - településtípust laknak be Gellénházán.

A “csinált falu” - Gellénháza

Gellénháza polgármestere - Batha Zoltánné - az első nap este a házában fogadott bennünket, a táborlakókat. A faluba futó út torkolatában álló ház pincéje ezermester-műhely, kertjében a gyümölcsfák között egy 6-8 éves kislány és hasonló korú kisfiú hancúroztak.

“Gellénháza már a bronzkorban lakott terület volt...” - kezdte az ismertetőt a polgármester-asszony. Az elmesélésből kibontakozott kép szerint a természeti környezet a primitív eszközökkel dolgozó embereknek is megélhetést biztosított. A kérdéseink mégis a legújabb századra vonatkoztak. Gellénháza mai társadalmának krónikája ugyanis a huszadik századdal kezdődik. Az 1900-as évek elején született emberek ténylegesen évszázadokra visszanyúló kultúrát örököltek és örökítettek volna tovább őseiktől, ha a harmincas évek nagy felfedezése - az olaj - gyökeresen fel nem forgatott volna mindent. Ők, a század első szülöttei, akik még magukban hordanak valamit ebből a hagyományos kultúrából, ők élnek ma többségükben az öreg faluban.

Az évszázados zavartalanságba robbant bele az olajkutatás, a nagylengyeli olajmező felfedezése, no meg a háború, a front, az amerikaiak koncepciós pere. Ekkoriban vált a politika áldozatává Papp Simon, akinek a nevét ma a gellénházi általános iskola viseli. Az amerikaiak helyébe léptek az oroszok, és immár MASZOLAJ néven jegyezték az új olajkutatókat.

Amikor a nagylengyeli határban olaj szökött elő a fúrásból, telephelyet kellett találni az irdatlan olajkincs kitermelő részlegének. A polgármester-asszony szerint azért Gellénházán települt meg az új központ, mert *“ez egy régi kismanesi falu volt, itt nem éltek jobbágyok, sem nagybirtokosok. A nagylengyeli nagybirtokosok nem engedték a földjüket, maradt Gellénháza. Jó lesz az a kódísoknak”*. Jó lett. Azután 1953-ban Rákosi Mátyás Gellénházára utazott, iránymutatott az építkezésnek, s megkezdődött Gellénháza legújabb kori történelme.

Mert mi tagadás - és ezt Gellénházán mindenki elismeri -, a falu az olajiparnak köszönheti mai viszonylagos jólétét. Az olajipar megszabta a település és a gellénháziak mai arcát, és jövőjét. Akkor is, ha maga az olajipar - mai nevén a MOL RT. - egyre kisebb részt határoz meg közvetlenül ebből a jövőből. De az olajkitermelés formálta saját képére az itt élők habitusát, az olajipar vetette meg annak az új mikrotársadalomnak az alapjait, amire a következő évszázad építkezhet.

Gellénháza ugyanis bányászfalu. Ez a nem igazán eredeti megállapítás azonban az igazság több rétegét fedi. Gellénházát néhány szempontból tipikus bányászfalunak tekinthetjük, de ennél is több jellemző alapján nem-tipikusnak, sőt kifejezetten különlegesnek is.

Gellénháza osztozik valamennyi más bányászfalu sorsában annyiban, hogy itt is egyetlen nagy cég volt szinte mindenki munkaadója. Közvetve vagy közvetlenül mindenki az olajipartól függött. Ez újfajta “közösséget” importált a hajdanvolt paraszti közösség helyébe. Újat, szokatlant, de bizonyos tekintetben mégis hasonlót, mint a korábbi volt.

A régi paraszti társadalomban mindenkinek jól meghatározott helye, státusza volt a mikrotársadalom bonyolult szövevényében. Az emberek közti viszonyt jól meghatározta a család földtulajdona, a családi gazdálkodás és az, hogy ki milyen családba született. Végsősoron az agrártermelés bonyolult rendje szabta meg mindenki státuszát, pozícióját, lehetőségeit és akadályait. Bármennyire bonyolult volt is ez a “rend”, mégis egy dimenziós rend volt. Ha valaki kiemelt egyetlen jellemzőt - a családi föld nagyságát -, viszonylag nagy pontossággal megbecsülhette az adott család jövedelemszintjét, tekintélyét, gazdagságát,

életminőségét, sőt akár azt is, hogy a családban felnövekedő fiú vagy lány kire vet(het) majd szemet kortárs-pajtásai közül, amikor eljön a házasodás ideje.

Az élet mindenki szeme előtt zajlott egy olyan közegben, aminek mindenki része volt. Az egységes menetrend szerint zajló életben mindenki által jól ismert munkafolyamatok rendezték el a családtagok feladatait. A gyerekek nem kérdezték, hogy “ugyan, mondja már, édesapám, mit csinál maga, amikor elmegy itthonról”, a szomszédok nem kíváncsiskodtak, hogy “ugyan miből telik ennek új kerítésre”... A szemük előtt nőtt, vagy satnyult a földön a termés, hízott a marha, vagy apadt a teje. Egy dimenziós volt a világ: ugyanazon feladatok, a feladatokhoz szükséges hasonló ismeretek és jártasságok, valamint eszközök szabták meg az emberek életének legtöbb mozzanatát.

Persze, nem egyforma szinten. Az egyiknek több földje volt, a másiknak kevesebb. Az egyik szorgalmasabb volt, a másik lustább, az egyik fukarabb, a másik korhely, az egyik szegény, a másik “gazdag”. Az emberek irigyelték, vagy megszólták egymást, voltak haragosok és barátok, családi katasztrófák rendezhették át a viszonyokat. De ami fontos: mindenki helye ugyanazon “vonalzóval” volt mérhető, a “vonalzón” pedig a centiméterek aszerint sorakoztak egymás mellett, hogy mennyi földje van, hány családtagja segít a munkában, van-e lova, ekéje, hogy szorgalmas-e, időben kaszál-e..., minden a paraszti termelés és fogyasztás dimenziója mentén helyezte el az embereket.

Ezt az “egy dimenziót” váltotta fel a világ minden táján a “modern világ”. A falun élők egy része városi iparba széledt, mások megmaradtak a térszben, volt, aki tovább tanult és “nadrágos emberré vált”. De a TSz-ben is voltak ipari jellegű szakmunkások és mezőgazdasági gyalogmunkások (a TSz hierarchikusan építkező nagyszervezetté vált), voltak irodisták, meg agronómusok. A főkönyvelő férje a városban hegesztett valamelyik gyárban, de otthon a háztájiban - a fóliában - olajshordóból kazánt eszkábált, a fiuk pedig mérnök úrnak készült valamelyik egyetemen. A falu modern “diverzitása” már kifelé - nem a falu felé - fordult.

A bányászfalvakban ezzel szemben tipikusan egy másik, de hasonlóan “egy-dimenziós” mikrotársadalom váltotta fel a hagyományos paraszti társadalmakat: a **bányász munka közössége**. Nem csak arról van itt szó, aminek végeredményét a modern szakirodalom “egyoldalúan iparosodott válságterületként” ír le. Merthogy az is igaz: az egyoldalúságból a leggyakrabban válság lesz. Ha a falu egésze egy bányából és egy bányáért él, akkor az egyetlen munkahely minden gondja-baja azonnal veszélyezteti a falu egészének a létét és megélhetését.

Ugyanez az egyoldalúság - vagy másként egy-dimenziós jelleg - azonban egy sajátos “közösséget” teremt. Minthogy mindenki pontosan tudja, mi a feladata egy vájárnak, vagy egy bányamentőnek, elég annyit megemlíteni, hogy akiről szó van, mit dolgozik a bányában. Ha személyesen nem ismerik is, fel tudják becsülni, hogy ha vájárként ilyen szép házat tudott építtetni, akkor csak szorgalmas, becsületes és viszonylag józan életű lehet az illető. Az ilyen “egy-dimenziós” közösségekben ritka az előítéletesség és a gyanakvás. Ezzel magyarázható a borsodi bányászfalvakban a cigány bányászok viszonylag sikeres beilleszkedése - legalábbis, amíg volt munka a bányában -, vagy a hagyományosabb falvakban a napszámba járó cigánycsaládok befogadása a helyi társadalom peremére.

Ez a fajta egy-dimenziós “közösség” működhetett Gellénháza a nyolcvanas évekig. A század közepén, az olajipar idetelepülésekor a hagyományos parasztfalu gyanakvással és ellenszenvvel kellett fogadja a nagy számban beköltöző iparosokat, akik messze jobb anyagi helyzetbe kerültek “jötmenségük” ellenére, mint ők, akiknek már a nagyszüleik is itt törték magukat. A krónikák nemigen foglalkoznak ezzel a konfliktussal. Pedig a statisztikákból jól

kiolvasható a falu népességének hirtelen felduzzadása. 1950 és 1960 között 746-ról 1592-re kétszereződött Gellénháza lakosainak száma. Eközben Nagylengyelen 20, Ormándlakon 17 százalékos népességnövekedést, valamennyi többi szomszédos településen pedig csökkenést éltek át a falusiak.

A hirtelen iparosodó világ “hőskorában” ennek ellenére sem különültek el az emberek. Az újonnan beköltözöttek együtt dolgoztak az őslakosokkal, akiknek szintén volt “hely a nap alatt”, ha akartak, ők is elszegődhettek a kutakhoz a jobb és fix jövedelmekért. Ráadásul a mérnökök közösen szenvedték a terepmunka tűző melegét, vagy fagyos hidegét a segédmunkásokkal. Az olajbányászat demokratikusabb, mint a szén. Kevesebb képzetlen tömegmunkát igényel, kevésbé különíti el a termelés közvetlen irányítóit a “melósoktól”, erősebb és tágabb körű szolidaritást, kollektivitást teremt a szakma különböző szintjein dolgozói között.

Mindennek következtében nem fenyeget az olajipar elgyengülésével az a fajta lumpenizálódás, ami a szénre alapozó bányafalvakban általános jelenség. “Modern” kifejezéssel élve: a gellénházi olajkitermelés viszonylag jól képzett telepeseket vonzott, s ennek köszönhetően a gellénházi “humán erőforrás” ma is fejlettebb, mint a klasszikus bányafalvakban, de magasabb szintű a szomszédos zalai falvakénál is. Fejlettebb, mert magasabb képzettségű, erősebb az ipari kultúrája, de érdekes módon kevésbé kreatív. Nem szokott hozzá, hogy magának kelljen gondoskodnia arról, ami az övé. De erre majd egy kicsit később térjünk ki.

3. tábla:

A Gellénháza környéki falvak és Gellénháza lakosainak iskolai végzettsége az összes aktív kereső százalékában, 1980.

	Max. 8 ált.	Szaktanács- képző, szakközépisk.	Gimnázium	Felsőfokú
Gellénháza	51,9	16,5	22,1	9,2
Gombosszeg	84,4	6,2	9,3	-
Iborfia	74,4	18,6	4,6	2,3
Lickóvadamos	81,9	12,2	5,8	-
Nagylengyel	55,8	19,7	19,4	5,1
Ormándlak	71,2	17,8	10,9	-
Petrikeresztúr	65,3	19,5	13,7	1,4

A gondoskodó olajipar

Az ötvenes évektől Gellénháza a **gondoskodó olajipar** árnyékában erősödött. A biztos munka és a jó fizetés messze földről vonzotta az embereket. *“Elsősorban a fizikaiak jöttek, de ahogyan csökkent a termelés, azok el is mentek - meséli a polgármester asszony. - Így azután most sok az értelmiségi Gellénházán”.*

A statisztikák szerint a fizikaiak többnyire a szomszédos zalai falvakból ingáztak, vagy települtek be Gellénházára, a termelés irányítói azonban jöttek Budapestről, Nógrádból, az ország minden részéből.

A hirtelen felduzzadt lakosságszám önmagában is konfliktus-terhes voltát növelte a lakótelepi építkezés. Az akkoriban minőséginek számító lakásokat teljes infrastruktúrával építette ki az olajipar. A viszonylagos jólétet (a tisztas jövedelmet) mindenki egyként elérhette, de a lakótelepiek kivételezett helyzetbe kerültek lakáskörülményeik révén. *“Úgy képzeljétek el -*

meséli a polgármester -, hogy volt itt egy karbantartó brigád. Ennek az volt a dolga, hogy rendben tartsa ezeket a lakásokat. Ha csöpögött a csap, csak egy telefon, és a karbantartó ment. Semmibe nem került. A lakótelepiek megszokták, hogy nem fizettek semmiért. Jelképes összeget fizettek. Bent volt a gáz és a víz a lakásban. Amikor mi 1981-ben építkezni kezdtünk, akkor még nem voltak vízórák. Csapenként 45 forint volt a vízdíj. A lakótelepiek megszokták, hogy minden ingyen van.”

Az olajipar építette és tartotta fenn a művelődési házat, közművesítette a lakótelepét, meleg vízzel táplálta a strandot, emellett csaknem minden olajkúthoz portalanított utat épített, - hát a faluban is jó lett az úthálózat. Meg amúgy is, fontos központ volt a gellénházi és rendben tartotta a “portáját”.

Azután, amikor az ötvenes évek rablógazdálkodása miatt fogyni kezdett az olaj, a gellénházi központ egy lett a sok regionális telephely között. Új technológiákkal kísérletezve még fenn lehetett tartani egy ideig a termelést, majd új hasznosítások alternatívái merültek - és merülnek fel - sorban, de valami alapvetően megváltozott. Már a nyolcvanas években érződött, de a rendszerváltással végképp megerősödött minden magyarországi cégnél - és ennél fogva a MOL-nál is - az új, a piacgazdasági attitűd.

A gazdálkodó olajipar

A MOL egyértelműen gazdasági, gazdálkodó cég lett, amitől a termelékenység és a hatékonyság követelhető meg, nem pedig a szociális, lakóhelyi gondoskodás. Még ha megmaradt volna is a vezérkarban a települések iránti elkötelezettség és felelősségérzet, azt is pénzzé váltotta az iparüzési adó. Ami gondoskodást korábban önszántából csinált, innentől forintban kifejezett mércével előírták számára. Ezzel azután az alkudozás is kezdetét vette: valamennyi falu jogosult az adó bizonyos részére annak arányában, hogy a cég telepei, kútjai, útjai mekkora helyet foglalnak el közigazgatási területéből. A polgármester asszony kommentárja szerint a MOL *“nem sokat fizet. Aszerint fizeti az adót, hogy hol van a közigazgatási határ, és az az aranyos dolog, hogy az ipartelep nem a gellénházi, hanem a nagylengyeli határban van. A felső utca túlsó fele már Nagylengyel. Régen, mivel nem volt iparüzési adó, nem volt érdekes, hogy hol a telephely. Ez csak most jelentkezik. Korábban az olajipartól minden támogatás Gellénházának jött. De benne is voltak a falu életében, elég keményen. Végül is Gellénházán az történt, amit az olajipar vezetése jóváhagyott. Ma már nem. Ma már nem szólnak bele a község életébe. Anyagilag, meg hogy van-e munkájuk az itt élőknek, úgy igen, de másként nem”*.

Ráadásul a MOL nyitott világpiacon versenyző nagyvállalattá vált, nemzetközi jelleggel működik; a gellénházi kis telep jelentősége lecsökkent, csupán egy lett a sok telep között, erősebben kell követnie a nagyvállalat gazdasági érdekeit, mint a helyi elkötelezettségeit.

A gellénháziak persze bíznak benne, hogy az új technológiák ismét felfuttathatják valamilyen szintre a termelést, vagy a kutak széndioxid-tárolókként működhetnek; nem zár be a gellénházi telep. A realitás azonban az, hogy akár tovább folyik a kitermelés, akár nem, a foglalkoztatottak száma tovább fog csökkenni a telepen. A MOL termelésének a világpiacon kell hatékonynak lennie. A felhasznált energiát, nyersanyagot, technológiát nemigen teheti olcsóbbá, annál semmi sem lehet kevésbé költséges, mint hogy az olaj saját föld alatti nyomása révén “magától” a felszínre tört. Ennél minden kisajtoló, bepréslő technológia csak drágább lehet. Az ilyen precíziós technológia már önmaga is automatizációt kíván, de a költségtakarékosság is az emberi munkaerő gépi helyettesítését kívánja.

A reális számvetés szembe kell nézzen a valószínűséggel: bármilyen jövője legyen is a helyi olajiparnak, az a foglalkoztatás terén minimális változásokat okozhat csak. Akkor pedig miért bízik olyan reménytelen minden gellénházi a MOL sikerében? A válasz: az iparüzési adó.

Ez az oka a faluban érzékelhető furcsa skizofréniának; a “köz” gazdagsága és az egyéni boldogulásuk biztosítéka már nem szükségszerűen esik egybe. Korábban a MOL nagyhatalom volt (“az olajipar vezetője berendelhette a tanácselnököt”), úgy gondoskodhatott a dolgozóiról, mint a jó patrónus: házat épített nekik fürdőszobával, minden kényelemmel, bányásznapot szervezett nekik, és hogy legyen hol, művelődési házat épített hozzá... Így segítette a falut (a “közt”) és az embereket (a falubeli dolgozóit) egyszerre és egymástól elválaszthatatlanul, - jótékony önkényúrként.

Mára ez a patrónus viszony jórészt megszűnt. A MOL kiharcolt, vitatott és kialkudott járandóságot fizet a falu önkormányzatának (a “köznek”), de megszüntetett (vagy legalábbis igyekszik megszüntetni) minden további nem-a-termeléshez-kötődő elkötelezettségét. Nem adja “ingyen” a vizet a falunak, a strand már nem az ő víztározója, lemondana a kultúrház fenntartásáról is, a szolgálati lakásokról le is mondott... Mégis, ezer szállal kapcsolódik a “közszférához”. A humánpolitikai vezérigazgató-helyettes egy interjúban a szociális és egészségügyi intézményekről nyilatkozva elmondta: *“piaci viszonyok között ezek nem vállalati tevékenységek, hanem részei az állami szociális ellátásnak. A vállalatok ezért is fizetnek nem kevés adót. Nálunk ez még nem így működik. Mi ezt a szolgáltatást a munkaerőkondicionálás eszközeként kezeljük, s ebben a pillanatban az óvodák-bölcsődék kérdésében is keressük a megfelelő megoldásokat. Például az önkormányzat működteti az intézményt, de a MOL Rt. finanszírozza”* (Mit jelent...?, 1993: 3.p.).

A pénzzé váltott gondoskodás már másként működik, mint a közvetlen segítség. A segítség egyetlen egy “csomag” volt, amit lehetett kevesellni, vagy sokallni, lehetett köszönni, vagy “hálátlankodni”, de nem lehetett róla alkudni. A segítség vagy van, vagy nincs, vagy elég, vagy kevés, de egyetlen egész. A pénz azonban végtelen mértékben részekre bontható. Lehet róla alkudni, hogy még tíz forintot ide, vagy még további 50 fillért oda, vitatható, hogy teljesen fedezi-e a fenntartást, - ráadásul a pénz személytelen.

Már a MOL nem segíti az embereket, hanem “finanszírozza” a köz feladatait. Már nem az emberek ítélik meg, hogy jó óvodát ad-e a MOL, hanem a köz értékeli, hogy a MOL az elvárható mértékben járul-e hozzá az intézmény fenntartásához. A patrónus MOL és a “kliens” emberek közé bekerült a “köz” (az önkormányzat, az emberek képviselője), a gondoskodó kezét a finanszírozó kéz - személytelen viszony - váltotta fel.

Eközben a MOL Rt. fenntartja humánus munkaerőpolitikáját: meglehetősen végkielégítéssel válik meg a dolgozóitól, belső nyugdíjbiztosító egyesülete sok embert megmentett a munkanélküliségtől, bőkezűen gondoskodik a dolgozóiról és a volt dolgozóiról - mint magánszemélyekről.

Különösen érdekes laboratórium ez, ahogyan részekre hasadozik a hajdanvolt egységes “közös-ség”, a “köz-ség”. A részek pedig mind másként működnek, az egyik rész logikája nem alkalmazható a másikéra. Elvált egymástól a magánélet szférája a köz-szférától (az önkormányzati képviselői szférától), ami külön életet él a gazdaságtól, az pedig a szociális ellátástól... Nem könnyű eligazodni ebben az új sokféleségben.

Ismét a polgármester asszony szavaival: *“Most van itt egy nagyon érdekes dolog: azzal, hogy a MOL eladta a szolgálati lakásokat, megjelent a tulajdonosi szemlélet. Lépten-nyomon azt látjuk, hogy a lakótelepiek is kezdenek jó gazda módjára gondolkodni”*. Az okosabb és tehetősebb lakótelepiek már régebben is arra használták fel korábbi költségmentes kiváltságukat, hogy a megtakarított pénzükből építkezésbe kezdtek. Az újdonsült magántulajdonos lakótelepiek azonban ismét csak szembetalálkoztak a “köz” és a “magán” értelmezési problémáival. *“A tömbházas részen a háztól egy méternyi terület a lakók tulajdona, az összes többi rész az önkormányzaté. Ott a sövényeket és a fűvet falugondnokok*

vágják”. Node a kertvárosi részen? Ott a háztól 4-5 méternyire húzódik a kerítést pótló sövény. Az mégis magántulajdon, mert a telekhez tartozik - nem úgy mint az emeletes tömbházak alatti föld-rész. Ott a “jó gazda” tulajdonosnak magának kell gondoskodnia a kertje és sövénye rendbe tételéről is. Márpedig az ott lakók nem győztek panaszkodni az önkormányzatra, amiért az nem vágja rendesen a fűvet és a bokrokat. A gondoskodó MOL jótékonyága pár évtized alatt véget vetett annak a hagyományos tulajdonosi értékrendnek, aminek része volt a “porta” rendben tartása is. Sőt, az majdnem fontosabb volt, mint a belsőség, hiszen ez látszott, ennek alapján ítélte a falu. Persze, a gondozatlan sövény ma is zavarja a tulajdonosát, megjegyzéseket vált ki a falubeliekből, de a kertvárosiak hozzászórtak, hogy valaki más megcsinálja helyettük ezt a munkát. Meg nincs is hozzá eszközük, gyakran erejük sem. Viszonylag idős emberek lakják ezt a két generációs együttélésre szabott lakóteret.

Az “egy dimenziós közösség” bomlása, a differenciálódás már korábban, egy másik keresztmetszetben is beindult. Az olaj nemigen ad kedvező munkahelyet a nőknek. Ezért azután az asszonyok főként a közeli Zalaegerszegen kerestek maguknak munkát, elkerültek a helybeliek szeme elől. Már ez is bontotta a korábbi “egy dimenziós” közösséget. Még fontosabb azonban az agrártermelés szerepe a folyamatban.

A polgármester asszony elbeszélése szerint *“a lakótelepiek mellett meg ott volt a hagyományos falu, nekik megvoltak a kisbirtokaik. Mert itt csak 1976-ban lett TSz. Úgyhogy egymás mellett dolgozott két ember. Az egyik a lakótelepen lakott, az letette a nyolc órát, elment a kocsmába - jól keresett -, megitta a maga sörét. A másik meg - a falusi - hazament, vette a kapát és ment kapálni. Addig nem is volt gond, amíg a hetvenes évek nem jött el. A lakótelep észrevette, hogy van annak eredménye, ha valakinek van földje, meg hegye, meg gyűlik az állat. A bikák árából nyaraló lett. Megfordult a kocka”*.

Hát igen, a lakótelepieknek és a kertvárosiaknak nem volt földjük, mindent a boltból vettek - ez magyarázza az 1700 lelkes faluban működő zöldséges boltot, az éttermet, a húsboltot. Az amerikai stílusú kertés házak előtt nyírott fű, vagy legfeljebb kis virágágyás díszleg, ott nem terem meg semmi “hasznos”. Aki akart, kis hobby-földet foghatott magának kijebbe a határban, de nemigen akarták. Az engedély nélkül épült garázssor nagyobb helyet foglal el, mint a kiskertek sávja.

Hanem az “öregfaluban” megmaradt a föld és a termelés becsülete. De ott sem a hagyományos, hanem az intenzívebb, szakosodott, vállalkozás jellegűbb termelés, az olajjövdelemből átirányított tőke eredményeként. A polgármester kommentárja szerint *“itt szakszövetkezet volt 1976-ig. Voltak gépeik, traktorok, meg egy javítóműhely. Végül is egy szolgáltató műhely. Ez 1976-ig így volt. Akkor már mindenki ott tartott, hogy elég volt a földből. Annyi földje senkinek sem volt, hogy megélt volna belőle, ahhoz viszont elég nagy volt, hogy nyűg legyen. És akkor becsatlakoztak Nagylengyelbe a TSz-hez”*.

A gellénháziak közül a gazdálkodók nem annyira a földterületet növelik, hanem az “üzemet”. A hatalmas családi házak udvarára néhol be sem fér a kombájn, a traktor, a gép. A gond inkább csak az, hogy a szomszéd falvak nemigen jelentenek elég fizetőképes keresletet a gépi szolgáltatások iránt.

Úgy tűnik a külső szemlélőnek, hogy az öregfalusiak jobban alkalmazkodnak az új szabadság adta lehetőségekhez, mint a telepiek. Másképp viszonyulnak a tulajdonhoz, a piachoz, más jelent nekik a közösség, mint a tömbházak és a kertváros lakóinak. Az ő tulajdonosi és közösségi szemléletük a család körül szerveződik.

A lényeg, hogy ebből a sokféle elvárás- és szereprendszerből kellene felépíteni egy új és működő Gellénházát. És máris itt az első nagy kihívás: a szennyvíz-csatorna. Persze, a csatornaépítés problémájának is története van, speciális gellénházi története.

Mint mindent, a vízhálózatot és a szennyvízcsatorna rendszert is a KfV² építette, - és a lakótelepnek. *“Vezetékes víz például csak 1980 óta van a régi falurészen, azelőtt kútból húzták a vizet, holott a lakótelepen már az 1950-es években fürdőszobával épültek a lakások. Ekkora különbségek voltak egy településen belül. Az olajiparé volt a vízvezetékrendszer, ők mondták meg, hogy ki kap vizet”.*

De ez azt is jelenti, hogy a csatornahálózat negyven éves, amortizálódott. Fel kellene újítani, ami rengeteg pénz. Hitelt kellene rá felvenni. *“Ha azonban nem csak felújítunk, hanem a hiányzó csatornarendszert is kiépítjük [ami hol másutt hiányozna, mint a régi faluban], az 200 millió forint. Azon 30 százalékos az állami támogatás: 60 milliót kapnánk. 140 milliót kellene előteremtünk. Még ha kapnánk is további támogatásokat, akkor is iszonyú pénz a fennmaradó 40-60 millió. A gond ott van, hogy a lakótelepnek a MOL felújítja. A lakótelepnek szolgalmi joga van a szennyvízcsatornára, bármilyen felújításra van szükség, egy fillér sem kérhető a lakóteleptől. A 'faluban' kb. 100.000 forint kellene családonként, a lakótelepen meg semmi. Itt háború lesz. A 'faluban' sem oldható meg úgy a dolog, hogy akár csak 5000 forintot is kérjünk. Csak az lehet, hogy az önkormányzat vesz fel hitelt, annak a törlesztését beépíti a csatorna-díjba és maga a falu törleszt.”*

Az egyik dolgunk éppen az volt, hogy megtudjuk, hajlandó-e az 'öregfalú' hozzájárulást fizetni a csatornarendszer kiépítéséhez, és ha igen, mennyit. Nos, a hajlandósággal nem volt baj. Másutt, ahol a vezetékes víz áldása minden házat elér és a családi szorgalom eredményeként fürdőszobás házak épültek - de csatornahálózat nélkül - az utóbbi évtizedekben, a családok valamiképpen “megoldották” a szennyvízproblémát. Van, ahol saját beruházásként szikkasztóval, van; ahol szabálytalanul. Több mint 15 éve van vízhálózat az “öregfaluban”, várható volt tehát, hogy az emberek berendezkedtek a csatorna hiányára. Ennek ellenére nem tapasztaltunk ellenállást a csatorna építésével, és felújításával szemben. A régi falurészen is a csatornát említették legtöbbször, amikor azt kérdeztük, hogy van-e valamilyen megoldásra váró feladat a faluban.

Egyetlen egyszer sem hangzott el ellentétre utaló megjegyzés a csatorna kapcsán. Senki nem mondta, hogy már megint a lakótelepiek járnának jól. Úgy tűnik, általánosan elfogadott célkitűzés a tervezett beruházás.

Persze, ez azt is jelezhetné, hogy nem tudnak a csatornaépítés anyagi terheiről. Úgy látszik azonban, hogy e téren jól működik a faluban az információáramlás. Sőt, mintha a jövőtervezést illetően csak a csatornáról volna információáramlás.

A gellénházi közösségek

Ahogy a polgármester asszony mondta: *“vannak itt őslakosok, meg betelepültek. Nem különülnek már el. De egyik sem igazi közösség”.* A falu vezetőjének ténymegállapítása nagyobb érzelmi hangsúly nélkül hangzott el. A szövegkörnyezetből akár azt is kiolvashatnánk, hogy még pozitívuma is lehet ennek a közösség-hiánynak, hiszen nem ugrasztja össze a falu két részét, a két “közösséget”.

Mert sokan hiányolják a közösségeket, miközben azok sokfélék lehetnek. A közösség problémája száz éves vita tárgya a szociológusok között. Mióta Tönnies (1983, eredetileg

² A Kőolaj- és Földgázbányászati Vállalat, a MOL Rt elődje.

1887) a századfordulón megírta híres könyvét, a “közösség és társadalom” szembeállítására újra meg újra értelmezési vitákat kavart, érzelmi és tudományos állásfoglalásokat követelt meg és vált ki a legkülönbözőbb emberekből.

A közösség-probléma nagyon zavaros. Erdei (1942) egyenesen visszahúzó erőként tartotta számon a falusi közösségeket, Hankiss (1982) a negatív közösségek közösség-mivolta mellett érvelt. Fischer (1984) szerint pedig a legfőbb különbség a falusi és a városi közösségek között abban áll, hogy falun az ember beleszületik egy nagy átfogó közösségbe, amely az életének minden mozzanatát részletesen szabályozza, míg a város a szabadon választható kisközösségek világa. Úgy gondolja, hogy a város ennyiben jobb, hiszen ott a bélyegyűjtők és akár a homoszexuálisok is találhatnak maguknak társakat, szemben egy átlagos faluval. Ahogyan írja: “a város mérete, népsűrűsége és sokszínűsége támogathatja a nem szokványos, vagy akár a deviáns viselkedéseket is, de a városi élet nem szükségszerűen rombolja le a közösségi érzéseket” (idézi Robertson, 1987: 587.p.). És bár Gellénháza nem város, életmódját tekintve azért falunak sem könnyen nevezhető.

De a polgármester asszony két közösség lehetőségéről beszél, egy öregfalusról meg a lakótelepiről. Mindkettőt hiányolja, de elképzelhetőnek tartja, hogy kettő is legyen egy községben belül.

Ha valaki nagy, a falu egészét átfogó közösségre számít, azzal nem fog találkozni Gellénházán. Ha az élethelyzetek hasonlósága alapján tételezünk fel közösséget, akkor valami ilyesmivel találkozhattunk volna Gellénházán a régi, “egy dimenziós” bányász-falu időben. A közös élethelyzet bomlása azonban mára legalább kétféle közösséget (hasonlóságot) szült Gellénházán - úgy, ahogy a polgármester asszony feltételezte: - egy Öregfalusit és egy lakótelepit. Csakhogy nem a falu első embere által elvárt közösségeket. Egyik sem a “köz-ért” önfeláldozó módon tevékenykedő emberekből áll. Ahogyan a polgármester-asszony mondta: “ez a falu hallgat”, nem mondja meg, mit akar.

“Mert ez a falu hallgat...”

A falu nem annyira hallgat, mint inkább nincs elképzelése. Szeretne valamit - sőt, mint látni fogjuk, igen sokféle dolgot, de azok nem állnak össze valamiféle egységes képekké. Nem csoda, hiszen sosem kérdezték. Még ha kérdezték volna, sem biztos, hogy tudna válaszolni. Mindannyian tudjuk, hogy az élet legnehezebben megválaszolható kérdései közé tartoznak a “hol vagyunk?”, a “hová akarunk eljutni?” és “a hogyan érhetnénk el a céljainkat?” kérdések. Ezek együtt, amit a polgármester-asszony úgy fogalmazott meg, hogy a falu “mit akar?”. A szakirodalom stratégiai kérdésekként ismeri őket. A fejlesztői szakma külön eljárásokat ismer és alkalmaz az ilyen kérdések megválaszolására. Egyik településen sem könnyű a válaszokat megfogalmazni. Most azonban Gellénházán vagyunk, az ottani feltételeket vegyük szemügyre!

Arról már ejtettünk pár szót, hogy a régi “gazda” - az olajipar - hogyan vált Gellénházán szimpla adózó polgárrá. Míg korábban “berendelhetette a tanácselnököt”, most miért tenne ilyet? Befizeti az iparüzési adót, s ezzel letudta a kötelezettségeit. Mindent megtesz annak érdekében, hogy Gellénházán fennmaradjon a termelés, de nem elsősorban azért, hogy munkaalkalmakat teremtsen Gellénházán. Sőt, a fejlett technológiával munkaerőt vált ki. Dehát - mint gazdasági, gazdálkodó cég - ez a dolga.

Az önkormányzat “teszi a dolgát”: infrastruktúrát (csatornahálózatot) fejleszt, intézményhálózatot tart fenn stb. Az eszközei az ilyen jellegű munkákhoz megfelelőek. Elsősorban az iparüzési adóból képződő pénzalapokról van szó. Az igazat megvallva,

viszonylag jó helyzetben van ebben a tekintetben. Zala megye összes települése közül - beleértve Zalaegerszeget is - Gellénházán volt 1994-ben a legmagasabb az egy állandó lakosra jutó SZJA alapot képező jövedelem a KSH kimutatása szerint (KSH, 1996.). Ez azonban az önkormányzat ügye. Nem igazán boldogítja a gellénháziakat. Jó dolognak tudják, ha sok az önkormányzat pénze, de nem igazán tudják, hogy az miért jó *nekik*.

Valahogyan elvált egymástól ezen a ponton a “köz”: alulról és fölülről nézve más és más kép alakul ki róla az emberekben. Az önkormányzat a fejlesztési forrásokat (a MOL-tól várható iparüzési adót) növelné, a gellénháziak munkahelyeket szeretnének. A falubeliek fejében nem kapcsolódik össze az önkormányzat gazdagsága az ő személyes jó sorsukkal. Ők a MOL fennmaradásától nem annyira még több befizetett adót, hanem munkahelyeket remélnek. Az új álláslehetőségeket a MOL-tól várják, nem az önkormányzattól.

Valahogy úgy fogalmazhatnánk meg a helyzetet, hogy az épített faluról - a házakról, az intézményekről, a sövényekről stb. - való gondoskodást az önkormányzat feladatának gondolják, az emberek által lakott faluról (elsősorban a munkahelyekről) azonban gondoskodják továbbra is MOL. A “köz” anyagi, pénzügyi oldala az önkormányzat dolga, az igazán fontos dolgok azonban a munkahelyhez kapcsolódnak.

Bearanyozott csatornahálózat mellett sem kellemes munkanélkülinek lenni. Hiába van kiemelkedően jó iskola Gellénházán, ha a gyerekeknek nem jut megfelelő cipőre, ruhára. Mindazok a fejlesztések és intézmények, amikben az önkormányzatnak kompetenciája van, csak áttételesen kapcsolódnak az egyéni és a családi boldoguláshoz. Ezt a boldogulást alapvetően a megélhetés határozza meg. Az a megélhetés, amit vagy maga a család teremt meg magának, vagy valamilyen munkahely biztosítja, - a munkához kapcsolódik.

De vajon van-e lehetősége az önkormányzatnak munkahelyeket létrehozni? Más magyarországi falvakban az önkormányzatokkal szemben gyakori vádpont, hogy “nem jól működnek, mert nem teremtenek munkahelyet”. Gellénházán nem fogalmazódott meg ilyen elvárás a községházával szemben. Munkát a MOL-tól, vagy Zalaegerszegtől várnak, vagy maguk teremtenek maguknak megélhetést. Ez utóbbiak elsősorban a gazdálkodók és a vállalkozók.

A köz-gazdaságtana és az egyéni “gazdaságtan”

De mi is ez a “köz”? Mi más lenne, mint a falu ügyei általában. A közigazdászok “közjavaknak” nevezik az effajta *jó dolgokat*. Olyanokat, mint a közbiztonság, a tiszta környezet stb. Ilyen közjó azonban maga a falu léte és a jóléte is. A közjavak jellemzői, hogy:

- az adott közösség minden (vagy legalábbis legtöbb) tagja jónak, értékesnek tartja azokat;
- ha létrejönnek, megteremtődnek, működnek, az a közösség valamennyi (vagy majdnem mindegyik) tagja számára jó, hasznos, kedvező;
- mivel mindenki számára rendelkezésre állnak, mindenki hozzájut, nemigen lehet szabályozni, hogy kik részesednek belőlük, vagy kiket zárunk ki az élvezetükből;
- mivel a közösség valamennyi (vagy sok) tagjának közös erőfeszítései hozzák létre, megjelenhetnek a “potyázók”. Azok, akik maguk nem vesznek részt tevékenyen az adott *jó dolgok* létrehozásában, fenntartásában, mégis élvezhetik ezen közjavak előnyeit, vagy hasznát.

Mielőtt elítélnénk a potyázókat, vegyük figyelembe, hogy vannak olyan közös cselekvések, amikben eleve csak viszonylag kevesen vehetnek részt egyszerre. Tipikusan közjóként

működik például a tűzoltás. Mindenkinek érdeke, hogy ha tűz ütne ki a faluban, minél többen szaladjanak oltani. De ha mindenki a tűz körül tolongana, akadályoznák a munkát. Még jó is, hogy néhány potyautas távol marad, mondván, hogy vannak éppen elegen oltani, nélküle is boldogulnak. A gond csak akkor jelentkezik, ha mindannyian így gondolkodnak; - akkor leég a falu.

Nos, Gellénházán a falu egészének jövője - mint közjó - csaknem gazdátlan. Persze, ez a kijelentés még a "csaknem" finomítással is igazságtalan, hiszen ott az önkormányzat, mint jó gazda. De mint egyedüli "gazda", nem sokat tehet. Teszi a maga dolgát: karbantartja és működteti a közintézményeket, fejleszti a falu infrastruktúráját, fenntartja az iskolát, a rendőrőrsöt, figyeli az utak állapotát, építési engedélyeket mérlegel és ad ki, meg egy sor más feladatot lát el. Nos, mindez nagyon fontos a falu jövője szempontjából, de maga nem teszi ki a falu boldogulásának egészét.

Az önkormányzat magára maradt. A MOL előbb "leszoktatta" az embereket a közügyekkel való törődésről, azután magára hagyta a faluvezetést. A MOL RT. ma iparüzési adót fizet a "köz"-nek, a dolgozóival szemben pedig fenntartja a régi patriarkhális viszony sok elemét, de nem avatkozik bele közvetlenül a közügyekbe. Az önkormányzat így szabad lett, - a szabadság minden édes és keserű gyümölcsével.

A polgármester asszony panasza szerint: *"hogyan ez a falu mit akar, azt a mai napig nem tudjuk. Mert ez a falu hallgat, s közben aggódik. Aggódik a jövőjéért, a munkahelyekért, a már kivívott életszínvonalért, a megélhetésért. És morog - például - a nemzedékek közti szótértés hiánya miatt. Az egyik testületi tag morgása: "A régebbi emberek, azok először letettek valamit az asztalra, elvégezték a munkát. Ha kaptak valamit érte, megköszönték. ... A kultúrált szórakozás. Ezt valahogy hiányolom a fiatalok között. Nevelés kérdése ez, a szülőké? Nem tudom. Nem mindig a szülői nevelés kérdése. Társadalmi probléma, mert nem csak Gellénházára jellemző."*

A lakótelepiek élete az alkalmazotti viszonyhoz kötődik. Munkahelyük sorsa külső erőknél - a MOL üzletpolitikáján, a földben rejlő kincseken, a nagygazdaságon - múlik. Maguk nemigen tehetnek érte. Ha tenni kényszerülnek, az radikális váltást jelentene, az eddigi olajos szakmát valamilyen mással kellene felcserélni. Sokuk ért valami máshoz is, amiben vállalkozhatna. De a vállalkozáshoz meg az kell, hogy önállóan döntsenek a saját sorsuk felől, méghozzá tág körű ismeretek alapján és okosan mérlegelve az esélyeket, a kockázatokat. Tudniuk kell, hogy a faluban milyen tevékenységekre, milyen mértékben volna igény és szükség; *ki kellene találni az új Gellénházát.*

Másként mondva: meg kellene beszélni Gellénházát. A mai tömegkommunikációs világban alig-alig van becsülete a beszélgetésnek pedig az alapvető fontosságú volna a falu jövője szempontjából.

Sokak véleménye szerint a köz-érdek nem más, mint a sok egyéni érdek összege, s ennek megfelelően a közjó sem lehet más, mint a sok egyéni "jó" összege. Látni fogjuk a gellénházi magánvállalkozások példáján, hogy a közös lehetőségek és a közjó ismeretének hiányában a magánkezdemenyezések is vakvágányra futhatnak.

"Privát-közösségek"

Mivel a lakótelepiek a családtól távol dolgoznak, az otthoni többieket nem vonhatják be a munkába. Kertjük, ha van, kicsi ahhoz, hogy minden családtagnak folyamatosan feladatot adjon. Ezek a családok a gyerekeket is kevésbé képesek szocializálni, - munkával. A nevelést az iskolától várják, hiszen ott tölti a legtöbb időt a fiú, vagy a lány. Mikor Gellénházán

voltunk, a júniusi vakáció-elő, a lakótelepi fiatalok, gyerekek a parkban, az utcákon ögyelegtek. Nemigen voltak elképzeléseik a jövőről. Hogyne, hiszen a szüleik sem lehettek biztosak a holnapban. Talán Szankra, vagy Kiskunhalasra küldi őket a MOL, de lehet, hogy a zalai megyeszékhelyen is találnak valamilyen munkát, ha megszűnne az otthoni állásuk. A lakótelepen korosztályok szerint szerveződnek a barátságok. A hasonló korúak szórakoznak együtt, és idegenkednek a másik korosztály szórakozási formáitól.

A gazdálkodóknak az a része, amely családi vállalkozásként működteti az üzemet, nem aggódik a közösségekért. Jól kialakult, lassan már évtizede begyakorolt munkamegosztás alapján termel a gyerektől az idősig a család apraja-nagyja. Számukra a megélhetés családi léptékű probléma. Annyiban is, hogy a család tehet érte a legtöbbet, de úgy is, hogy a család minden tagja megtalálja a helyét a közös munkaszervezetben. Ők ezért nem törekednek az egész falu szintjén megjelenő “köz” problémáiból kivenni a részüket. Legfeljebb a szabad idő terhére, szórakozásból, érdeklődésből, de nem szükségből. A “köz” kérdései a család egésze szempontjából is, a család különböző korú tagjai szempontjából is túl nagy léptékű. Persze, legyen jó az iskola, tanítsák a gyereket, de a nevelést már nem az iskolától várják, arra ott van a családi munkaszervezet. Annál jobb szocializáló környezetet elgondolni sem lehet. Még csak nem is az a legfontosabb, hogy a gyerek hasznossá tudja tenni magát a családi termelés feladatrendszerében, hanem hogy maga találja meg eredendő természetességgel a helyét a szisztémában: feltalálja magát. És ez az, amit a lakótelepiek nemigen tudnak kinevelni a gyerekekben. Azok a szülők, akik a saját sorsuk felett sem rendelkeznek, hanem külső erőktől függenek, jó, ha magukat “fel tudják találni”, nemhogy a gyerekeikbe át tudják plántálni a “találd fel magad” képességét.

A gazdálkodói kisközösségekben csaknem minden fontos dolog (a munka, a szórakozás) a család körül szerveződik. Itt a család a “közügy”, a falu ehhez képest környezet. Fukuyama szerint: *“a családcentrikus társadalmakban az önkéntes társulások gyengék, mivel azoknak, akik nem rokonok, nincs alapjuk arra, hogy bízzanak egymásban”* (1997: 50.p.).

Gellénházán azonban a nem-rokonoknak is van alapjuk arra, hogy bízzanak egymásban. A bizalmi kapcsolatokat teremtette meg a volt közös munkahely. A kollegiális viszonyban mindenki jól megismerhette a másikat. A falusi *“mindenki-ismer-mindenkit”* világa sok vonatkozásban megőrizte az *“együtt-dolgozunk”* közös élményanyagát is. Az első benyomásunk a faluról éppen az emberek közti barátságos közösségi hangulat volt, ami igaznak és élőnek bizonyult ott tartózkodásunk során. A kérdőívekből is az derült ki, hogy az emberek ragaszkodnak Gellénházához, mert jól érzik magukat a falusi közösségben.

És mégis, közömbösségről panaszkodnak a lakosok, az önkormányzat tisztségviselői, a testületi tagok, a fiatalok és az idősek. Hogy miért? Valószínűleg, mert elvált egymástól a “köz” és a magán-szféra. A magánéletben, az utcai találkozásokkor, a szomszédolásokkor, a névnapok ünneplésében, a közös kerti munkában stb. nagyon jó kapcsolatrendszer működik köztük, kivételesen jó társadalmi háló alakult ki a gellénháziak között. Ez azonban ki is merül egymás segítségében, nem válik közéleti aktivitássá. A “köz” nem az ő dolguk, az nem is emberi dolog; az a hivatalosság, meg az olaj nemzetközi piaci árának, meg ki tudja milyen gazdasági erők játékának a dolga.

Amiben persze, nagyrészt igazuk is van. De éppen ez a feladat: a külső erők játékterében megtalálni, feltalálni Gellénháza jövőjét. Ez volna az *igazi közjó*: az a *reális jövőkép*, amelyben minden gellénházi el tudná helyezni önmagát lehetőségei alapján. És amiért a falubeliek - a lakótelepiek, az öregfalusiak, az önkormányzat, a MOL helyi fiókja - közösen tennének is. Mindenki annyit, amennyi az ő kompetenciája, mert mindannyiuk közös érdeke a prosperáló Gellénháza.

És itt érkezünk el ahhoz a kérdéshez, amit pár bekezdéssel ezelőtt úgy érintettünk, hogy szükség volna “köz-beszélgetésekre”. Szabó Pál szerint a legfontosabb az emberek életében a beszélgetés. Amikor egyenjogúan kibeszélik a gondjaikat, az álmaikat, az elgondolásaikat. Megismerik egymás szempontjait, értékeit és érdekeit, s eközben tisztázódnak a fogalmak.

Gellénházán a **fiatalok** nem találják a helyüket. Az idősebbek igen, ők ragaszkodnának is a megtalált helyükhöz, s ezt a helyet próbálják felmutatni követendő példaként a következő nemzedék számára. Eközben maguk sem biztosak ebben a helyben, annak a tartósságában. Nem értik egymást a nemzedékek.

Nem arról van szó, hogy Gellénházán az emberek ne beszélgetnének egymással. Inkább csak arról, hogy a falu jövőjéről és jólétéről nemigen esik szó köztük a hétköznapi beszélgetésekben. Mivelhogy a falu egészének jövőjét nem érzik saját kompetenciájuknak, hát nem is igen gondolkodnak róla. Aki a jövőn törí a fejét, az a saját és családja jövőjére gondol, ami nem szükségszerűen kell, hogy illeszkedjék a falu jövőjéhez. Így nem tudnak tisztázódni a realitások, az ambíciók és az álmok nem formálódnak a realitások alapján.

Tanulságos például a gellénházi **magánvállalkozások** története. Amikor a MOL RT. átalakult, sok dolgozójától korengedményes nyugdíjazással, jelentős összeget kitevő végkielégítéssel vett búcsút. Az emberek így viszonylag kedvező anyagi feltételekkel kezdhettek új életet, kereshettek új megélhetést. Sokuk vállalkozásba kezdett. Azért is, mert akkoriban - az 1990-es évtized első felében - a magánvállalkozásra biztató szótól volt hangos az ország, meg azért is, mert volt mozgósítható tőkéjük a vállalkozás indításához. Volt hát kedvük, merszük és tőkéjük, de nem volt reális jövőképük.

Többen fizetőképes keresletet gondoltak a faluban kétségkívül meglévő hiányérzetek mögött, mások nem is igen foglalkoztak annak mérlegelésével, hogy piac is kellene a vállalkozásukhoz. Az eredmény: az 1991. és 1995. között megalakult magánvállalkozások kétharmada ugyanezen öt év alatt megszűnt Gellénházán. Harmincnégy ügynök szüntette be a tevékenységét megfelelő piac híján, 21 magánkereskedő - köztük öt használt-ruha kereskedő - zárta be az üzletét az öt év alatt.

Ma is sokan hiányolnak Gellénházán egy bevásárló centrumot Gellénházán. Valószínűleg tudnak róla, hogy sokan fel kellett hagyjanak a kereskedelemmel a faluban - ne feledjük, hogy egy 1700 lelkes településről van szó alig 10-15 kilométernyire a megyeszékhelytől -, mégsem szilárdul bennük reális ismeretté, hogy egy ekkora falu nemigen bír eltartani ilyen sok kereskedőt.

A **“köz-beszélgetések” hiányának** tudom be ezt a tájékozatlanságot, annak, hogy **az álmok és az elképzelések nem szembesülnek egymással és a realitásokkal**. Hasonló eredményt mutatott a kérdőívünk azon kérdésére adott válasz-csokor is, amiben azt szerettük volna megtudni, hogy “milyen fejlesztési célokat tart fontosnak Gellénházán” a válaszadó. Munkalehetőségeket, munkahelyeket kellene teremteni, - hangzott a leggyakoribb válasz. Így általánosságban. Egyetlen ember sem nevezett meg valamilyen konkrét fejlesztést, ami munkahelyet teremthetne. A vágy nem öltött formát, általános kép maradt, hogy “de jó volna munkahely”. Látszott, hogy nem voltak tisztázó viták, beszélgetések arról, hogy milyen munkahely volna jó, az kitől volna várható, kinek mi volna a szerepe ebben az állásteremtésben, hány és milyen szolgáltatást volna képes a falu eltartani, - és sorolhatnánk a tisztázatlan problémákat. Így **a gellénházi vágyak és elképzelések elfutnak egymás mellett, nem szembesülnek, nem csiszolják egymást markáns tervekké.**

A szórakozás

Gellénházán más okból is hiányolták a közösséget. Az idősebbeknek a régi bányásznapok majális-szerű hangulata iránt mutatkozott nosztalgiajuk. Többen a közművelődést, a “kultúrált szórakozást” panaszolták.

Tény, hogy nemigen van Gellénházán olyan hely, ahol az emberek “csak úgy” összejöhetnek. A “Három Fenyő” a harmincasok-negyvenesek törzshelye, de ott fogyasztani kell. A faluban egy játszótér van, ahol a kismamák - egyik szemüket a böcörgő kicsin tartva - elbeszélgethették egymással; a játszótéren azonban csak kutyasétáltatókat láttunk.

A közösséggyár - a kultúrház - feladata szerint programgyártó hely maradt. Eredetileg az olajipar ünnepnapjainak celebrálását szolgálta. Két ünnep között pedig programokat importált a gellénházi közönségnek. Maguk a gellénháziak eközben televíziót vettek, videójátékon nézték a kedvenceiket, megtalálták a maguk “kultúrált szórakozását”. A “közügyek” kimerültek az olajos rendezvényekben, a szórakozás pedig privatizálódott. A kultúrház máig megmaradt ebben a szerepkörben: sorozatgyártás-szerűen programokat állít elő, amikre megpróbálja beszervezni a gellénháziakat. Ha pedig a falubeliek nem mennek, a TV-stúdió házhoz szállítja az eseményeket. (Újabban már a falugyűléseket is figyelemmel kísérhetik a gellénháziak otthoni TV készülékeik előtt.)

A kultúrház nem ürült ki: a fiataloké lett. Legfőbb szolgáltatása a diszkó. Pedig a közösség - az emberek fizikai közelsége - iránti vágyakozás a helyi művelődési ház (a “kultúr”) gondnokának szavaiból is kiolvasható volt: *“csináljatok egy nagy bulit a parkban, ahová mindenki eljönne. Lehetne főzőverseny is”*.

Áginak - a gondnoknak - azonban szemmel láthatóan nincsenek illúziói. Nem csalódott, amikor már biztos lehet benne, hogy nem rendezünk “egy nagy bulit”. Ági a Kultúrházban lakik, élete elválaszthatatlanul összefonódott a házzal. Ez azt jelenti, hogy amilyen a ház élete, olyan az övé is. Úgy kell beszélnie, gondolkodnia, művelődnie és művelnie, ahogyan és amit a “Kultúr”-ba járók igényelnek. Időbeosztása is a Kultúrhoz igazodik. Nappal csak úgy láttuk Ágit, amint valahonnan valahová sietve megáll a Három Fenyő teraszán, mond valamit - hogy milyen program lesz este, menjünk el - és siet tovább. Az invitációkból érződik, megszokta már, hogy az emberek odabólintanak: “persze, ha lesz időm, majd meglátjuk”, azután mégsem mennek. Nem sértődik meg és nem csalódott, másnap új ajánlatai vannak.

A Kultúr igazgatója már “rámenősebb”. Este mozi lesz a házban, szeretettel vár bennünket - mondja. Ez már nem meghívás, ez elvárás. Hogy is nézne ki, ha úgy menne el innen a tábor, hogy nem is volt a Kultúrban. Aztán megtudjuk, hogy valamilyen bosszúálló szuperhős fog sajátöklüleg gondoskodni az emberiség jobbulásáról, hát máris mindannyian tudjuk, hogy valami közbe fog jönni, nem mehetünk moziba.

Az idősek tartanak a kultúrháztól és tartanak a fiataloktól Gellénházán. Úgy érzik, hogy a fiatalok nem tisztelik azokat régi erkölcsöket, amik a világ rendjét alkotják. Azt a rendet, ami az ő számukra természetes, amiben felnőttek, és ami nélkül a világ széthullik. És a fiatalok tényleg nemigen hisznek a tisztas munká becslésében. A pontosan és szorgalmasan dolgozó ember ugyanúgy munkanélkülivé lehet, mint a hanyag, a kimaradozó. A fiatalok érzékenyebbek a hiábavalóságokra; a fiatalok mindig is megváltó nagy tettekben gondolkodnak, kevésbé vonzza őket a nap-mint-nap megbízhatóan halmozó szorgalom. Gellénházán a fiatalok veszik észre a szegényedést. Igazolást látnak benne. Ugyan, minek a napról napra tanulás, majd a hangyaszorgalmú munka, ha a végén az is szegénységhez vezethet. Nem megoldás! Hogy mi lenne a megoldás? Talán, ha lennének lehetőségek, a városban, vagy másutt... Sors, nyiss nekem tért! Várnak a megnyíló tésre, a sorsra... Csakhogy a sors ritkán nyit teret egymaga.

Egy éjszaka, az esti vita után átvonulunk a kultúrházba. A mozinak már vége, diszkó van. A hosszú helyiség folyosónak széles, teremnek keskeny, a végén bárpult sejlik a füstből. Mindkét oldalán 4-5 méterenként nehéz függönyök mögött titkokat sejtető ajtók.

A terem-folyosó maga a diszkó. Ha az ember a felvezető lépcső közvetlen közelében ül le, még kap valamelyest levegőt. Mégsem népszerű hely - az volt az érzésem -, mert ott beszélgetni kell. A lépcső közelben ugyanis pár decibellel kevesebb a gépzene. Ott érezhetően süket csöndnek minősül, ha úgy fél óránként el nem üvölt valaki egy fél mondatot a társának. Egy asztallal beljebb ez már nem probléma. Mint az akváriumi halak, az emberek tátognak, de a hangjuk észrevehetetlenül elúszik a szívritmust imitáló dübörgésben. A helyszín másként is akváriumra hasonlít. A kis karos fali lámpák, a cigarettafüst és a hihetetlen hőség valamiféle cseppfolyós sűrű közegében mintha ellustulnának a mozdulatok.

A tőlünk második - biliárd - asztal a régenvolt "majomsziget" funkcióját tölti be; az éppen facér fiúk és lányok elhereverednek rajta. Még két asztal, azután furcsán, amőba-szerűen mozgó embermassza: a táncolók. Ha valaki vásárolt már tubifexet, láthatott hasonlót. Az ezernyi önállóan élő kis állat szétgubancolhatatlanul egy testté bonyolódik, amiből néha egy-egy nyúlvány, - egy kéz, egy láb, vagy egy teljes alak válik külön.

Érdekes, hogy a közönség nem csak fiatalokból áll. Tizenhattól negyvenig itt van mindenki, aki kedveli ezt a fajta hangos, füstös, együtt-de-mégis-külön szórakozást. A többség azért fiatal. Látszik, hogy törzsközönségről van szó. Itt mindenki unásig ismer mindenkit. A rendőr rutinszerűen inspekciózik: csak azt ellenőrzi, nincs-e idegen. A törzsközönségtől pontosan tudja, mit várhat. Ránk néz, felismer bennünket, megnyugszik.

Hiányolnak valamilyen közösséget ezek a fiatalok is. Amikor nappali fényben találkoztunk, motoroztak a parkban, vagy a strandon sütkéreztek, ők is valamiféle hiányérzetről panaszkodnak, de ők városba vágynak.

Eszembe jutott egy amerikai szociológiai könyv, amely szerint: *"a vidéki területeken elkövetett bűncselekmények leggyakrabban a tizenévesek vandalizmusa. Az egyes vandál akciók dollár-költsége rendszerint alacsony, ezért a vandalizmus miatti letartóztatások inkább helytelenítést jelentenek, nem bünelkövetés miatti lefogások. A fő célpontok a postaládák, mezei gépek, terméktárolók, földek és a házak bejáratának díszítései. A vandalizmus - a kutatások szerint - csekély anyagi károkozása ellenére erős félelemkeltő, különösen a vidéki idősebbek között. A vidéki áldozatok a vandalizmusban a változó társadalmi normák példáját látják"* (Rogers, Burdge, Korsching, Donnermeyer, 1988: 145.p.).

Az idősebbek tartanak a fiatalok vandalizmusától Gellénházán is. A nappal halk, kedves, udvarias gyerekek és az esti hangoskodások közti ellentmondást azzal magyarázzák, hogy biztosan idegenek jönnek a faluba.

A gellénháziak szinte kivétel nélkül aggódnak közösségükért. Csaknem minden beszélgetésben elhangzott egy-egy nosztalgikus mondat a mai közömbösségről és a valamikori jobb közösségről. Ez nekünk, városból jötteknek annál is inkább meglepő, mert éppen a biztonság, a mindenki-ismer-mindenkit otthonos világa volt az az első élmény, amivel a falu meglepett bennünket.

Talán Fukuyama-nak van igaza: a spontán társas készség a legfontosabb gazdaság- és társadalomfejlesztő erőforrás. Ahogy írja: *"Minden modern társadalomban folytonosan létesítenek, megszüntetnek, átalakítanak szervezeteket. A társadalmi tőke leghasznosabb formája gyakran nem az a képesség, hogy hagyományos közösségekben vagy csoportokban, ezek fegyelmét betartva tudunk dolgozni, hanem inkább az, hogy új társulásokot is ki tudunk*

alakítani, s a megváltozott rendben változatlanul együtt tudunk működni a többi taggal. Ez a csoporttípus, amely az ipari társadalom komplex munkamegosztása folytán rendkívüli módon elterjedt, s mégis inkább a közös értékekre, mint a szerződésre épít, abba a kategóriába tartozik, amellyel kapcsolatban Durkheim 'organikus szolidaritás'-ról beszélt" (Fukuyama, 1997: 47.p.).

FARKAS TIBOR:

Gellénháza a demográfiai adatok³ tükrében

Mokos Béla egyetemi hallgató, GATE
Szabó Erzsébet egyetemi hallgató, GATE
Kurucz Zsuzsa egyetemi hallgató, GATE

Gellénháza különlegessége nem csak sajátos gazdasági szerkezetében, az olajipar jelenlétében mutatkozik meg, hanem a népesedéssel és infrastruktúrával kapcsolatos jellemzők tekintetében is.

4. tábla:

A népesség számának alakulása Gellénházán

év	a népesség száma (fő)
1965	1665
1980	1516
1981	1452
1982	1439
1983	1449
1984	1457
1985	1723
1986	1735
1987	1734
1988	1756
1989	1715
1990	1745
1991	1711
1992	1726
1993	1721
1994	1729

Forrás: Zala megye statisztikai évkönyve

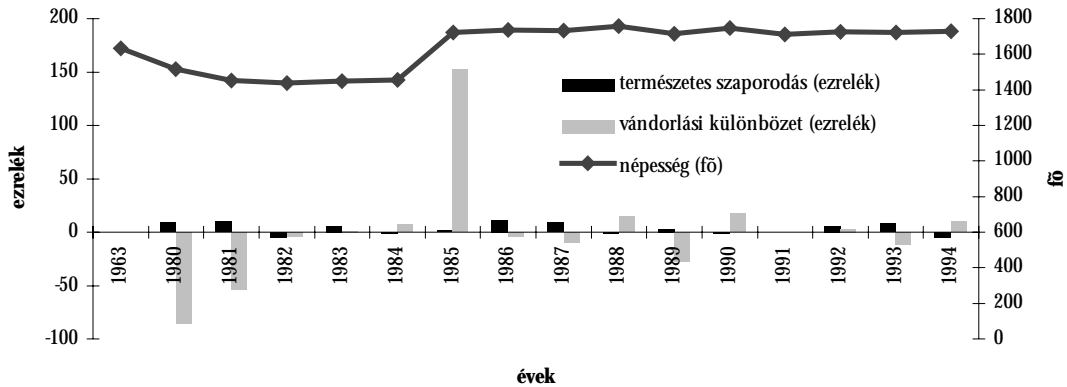
Az 19. század vége óta a falu lakossága, a település földterületének változatlansága mellett több mint háromszorosára nőtt. A falu népessége az 1950-es évektől az olajipar térhódításával és a kitermelésből adódó munkalehetőségek teremtésével növekedett ugrásszerűen. A 60-as évek végétől azután a termelés csökken, s ezzel együtt a népesség is fogy. Az alábbi grafikonon is jól látható, hogy különösen 1981-ben és 1982-ben volt nagymértékű a fogyás.

Az 80-as évek közepén a népesség száma 1400 fő körül alakul. 1985-ben nagymértékű bevándorlás történik a településre, a település lélekszáma közel 300 fővel növekszik. A növekedés oka minden bizonnyal az olajipar másodvirágzásával hozható összefüggésbe. A rákövetkező tíz évben a népesség száma stabilizálódik, 1700 fő közelében marad.

³ A források, amennyiben nem tüntetjük fel külön, a Vidékfejlesztési és Szaktanácsadási Központ 3BASE nevű adatbázisából származnak. Az adatbázis összevontan tartalmazza a települések demográfiai, infrastrukturális, munkanélküliségi valamint a vállalkozókkal kapcsolatos adatait, 1994-ből.

3. ábra:

A népesség, a természetes szaporodás és a vándorlás alakulása Gellénházán

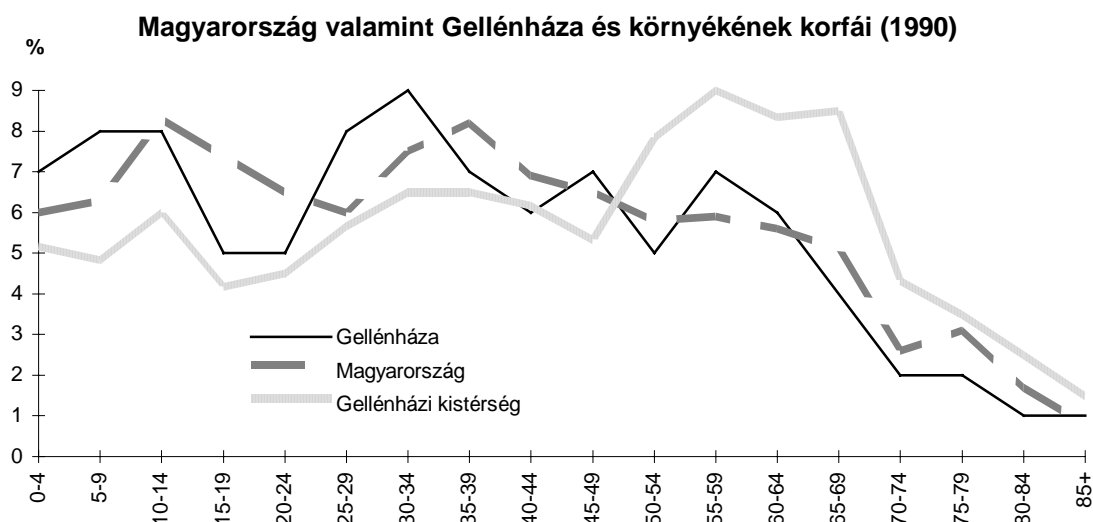

Az alábbi korfa segítségével a népesség korstruktúrájáról kaphatunk képet. A grafikon, az összehasonlítás kedvéért mutatja Magyarország, Gellénháza valamint a Gellénháza közelében fekvő települések korfáját. Azok vizsgálatánál figyelembe kell venni, hogy az összehasonlítás alapjául szolgáló magyar korfa is kedvezőtlen képet mutat. Ezen belül Gellénháza bizonyos korcsoportoknál kedvezőbb, másoknál pedig kedvezőtlenebb helyzetben van. Azt azonban jól látni, hogy a környezetében lévő többi településhez képest, demográfiai szempontból, jóval kiemelkedőbb, jobb a helyzete.

A korfán látszik, hogy 1990-ben a környező falvakban nagyon nagy arányban képviselteti magát az 50-80 éves korcsoport, azok a települések előregedőben vannak. Ma, 1997-ben ők javarészt nyugdíjasok, sokan közülük egyedül élő özvegyek. Ez a korosztály az ötvenes években kerülhetett a térségbe az olajtermelés fellendülésével. Míg azonban Gellénházán a nyolcvanas évek közepétől kezdve bevándorlás volt tapasztalható, a születések és a halálozások száma pedig kiegyenlített volt, addig a térség többi településén a további bevándorlások elmaradtak és valószínűleg jóval alacsonyabb volt a termékenység is. Ezen körülmények figyelembevételével a térségben hátrányos népesedési helyzet rajzolódik ki, annak minden szociális vonzatával együtt.

Gellénháza tehát a népesedési viszonyokat tekintve kedvezőbb helyzetben van környezeténél. Várhatóan nem fog szembesülni az idős korúak túlzottan nagy arányával, viszont a fiatal munkavállalók és családalapítók (az 1990-ben 15-25 évesek, akik 1997-ben 22-32 évesek) hiányoznak a településen. Biztató azonban, hogy a születések és a legfiatalabb korúak aránya meghaladja az országos arányokat.

4. ábra:

A következő táblázat a legfontosabb demográfiai jellemzők közül a élveszületések, a halálozások és azok különbségét: a természetes szaporodást mutatja ezer főre vetítve. Ezek az adatok tehát figyelmen kívül hagyják a vándorlást. Az adatok alapján látható, hogy a térség a természetes szaporodást tekintve, mind Magyarország, mind Zala megye települései mellett elmarad. A születések száma alacsony, a halálozások száma magas a településeken. Gellénháza a természetes szaporodás alapján a második helyen szerepel, megközelítve ezzel az országos átlagot.

5. tábla:

A természetes szaporodás Gellénházán és a környező településeken

	élveszületési ezrelék	halálozási ezrelék	természetes szaporodás
Gellénháza	9,25	12,15	-2,89
Gombosszeg	0,00	27,03	-27,03
Iborfia	0,00	43,48	-43,48
Lickóvadamos	14,98	29,96	-14,98
Nagylengyel	4,44	15,56	-11,11
Ormándlak	8,62	34,48	-25,86
Petrikeresztúr	15,84	15,84	0,00
Gellénháza és környéke	7,59	25,50	-17,91
Zala megye községei	9,62	21,76	-12,14
Magyarország községei	11,95	17,61	-5,66

A vándorlással kapcsolatos mutatók is a térség kedvezőtlen demográfiai helyzetét erősítik. Az elvándorlási ezrelék - az elvándorlók száma ezer főre vetítve - mutatja, hogy a térség településeiről átlagosan közel kétszer annyian vándorolnak el, mint a magyarországi, vagy akár a zala megyei településekről. A térség településeire történő bevándorlás az országos és a zalai szintet megközelíti. Az elvándorlók és az odavándorlók különbözete ezrelékes formában a vándorlási különbözetet. *A vándorlási különbözet tehát, az elvándorlások nagy aránya miatt erősen negatív.*

Települési szinten nézve látható, hogy a vándorlási egyenleg csak két településen pozitív. Iborfiáról, ha a számok tendenciájukban is igazak, az emberek nem elvándorolnak, hanem elmenekülnek. Gellénháza vándorlási különbözete is negatív. A népesség csökkenéséhez itt is az elvándorlások nagyobb aránya járul hozzá.

A vándorlási mutatók dinamikus mutatók. Ez alatt azt értjük, hogy a lakóhelyen történt gazdasági és társadalmi változásokat sokkal gyorsabban követik, mint a természetes szaporodás mutatói. Az elvándorlás növekedése utalhat a helyi szolgáltatások és életfeltételek minőségének romlására, de a családalapítás, a lakásépítés nehézségeire is az adott településen. Azonban éppen a mutató aktív, dinamikus jellegéből következően, az elvándorlások csökkentése érdekében hamarabb tehet lépéseket a helyi vezetés, mint a születések számának növelése, vagy a halálozások számának csökkentése terén, hiszen ezen mutatók sokkal inkább függenek az egész népességre ható folyamatoktól és az országos politikáktól.

6. tábla:

Vándorlás és a tényleges szaporodás Gellénházán és környékén

	elvándorlási ezrelék	odavándorlási ezrelék	vándorlási különbség (ezrelék)	tényleges szaporodás (ezrelék)
Gellénháza	36,44	31,23	-5,21	-8,10
Gombosszeg	81,08	54,05	-27,03	-54,05
Iborfia	217,39	0,00	-217,39	-260,87
Lickóvadamos	63,67	67,42	3,75	-11,24
Nagylengyel	35,56	31,11	-4,44	-15,56
Ormándlak	112,07	77,59	-34,48	-60,34
Petrikeresztúr	31,67	33,94	2,26	2,26
Gellénháza és környéke	82,55	42,19	-40,36	-58,27
Zala megye községei	43,98	35,75	-8,22	-20,37
Magyarország községei	44,81	42,95	-1,85	-7,51

Az alábbi táblázat a népesedési folyamatok szempontjából fontos két korcsoportot, a fiatakorúakat és az időskorúakat emeli ki. Megfigyelhető, hogy a térség Zala megyén belül is a hátrányos helyzetű térségek közé sorolandó. Gellénháza helyzete a térségen belül, de országos szinten is kedvezőbb.

7. tábla:

A fiatakorúak és az időskorúak aránya

	fiatakorúak aránya (0-18 évesek)	időskorúak aránya (60 évesnél idősebbek)
Gellénháza	25,03	18,84
Gombosszeg	2,94	50,00
Iborfia	0,00	76,00
Lickóvadamos	20,00	22,91
Nagylengyel	22,20	23,57
Ormándlak	19,66	24,79
Petrikeresztúr	20,66	28,35
Gellénháza és környéke	15,78	34,92
Zala megye községei	19,67	28,71
Magyarország községei	22,55	22,96

Ugyanez a kedvező helyzet a felhasználható földterület szempontjából nem mondható el. A település népsűrűségi mutatója az országos átlag (110 fő/km²) háromszorosa. A térség viszonylag magas népsűrűségi mutatóját is Gellénháza határozza meg, egyébként a térségben kifejezetten alacsony népsűrűségű településeket találunk.

8. tábla:

Gellénháza és környékének népsűrűségi adatai

	a település területe (ha)	lakónépeség⁴ (fő)	népsűrűség (fő/km²)
Gellénháza	524	1729	329,96
Gombosszeg	216	37	17,13
Iborfia	259	23	8,88
Lickóvadamos	669	267	39,91
Nagylengyel	1024	450	43,95
Ormándlak	575	116	20,17
Petrikeresztúr	877	442	50,40
Gellénháza és környéke	4144	3064	73,94
Dunántúli falvak	1907	872	45,73
Dunántúli települések	2128	1692	79,51

A lakássűrűségi mutató is igazolja Gellénháza “zsúfoltságát”. A község lakásaiban átlagosan 2,84 fő lakik, ami meghaladja mind az országos, mind a megyei valamint a térségi átlagot is. A magas lakássűrűség a bevándorlások magas számával magyarázható, de valószínűleg összefügg a lakáshoz jutás nehézségeivel is a településen. Gombosszeg és Iborfia ez esetben is alulmúlja a környező településeket, átlagosan egy fő lakik a lakásokban. Mivel átlagról van szó, feltehetően magas az elhagyott vagy üres lakóházak száma is. Nagylengyel és Ormándlak viszonylag kedvező mutatóival tűnik ki.

9. tábla:

A települések lakássűrűsége

	lakások száma (db)	lakássűrűség (lakó/lakás)
Gellénháza	608,00	2,84
Gombosszeg	36,00	1,03
Iborfia	22,00	1,05
Lickóvadamos	118,00	2,26
Nagylengyel	162,00	2,78
Ormándlak	45,00	2,58
Petrikeresztúr	176,00	2,51
Gellénháza és környéke	166,71	2,15
Zala megye községei	212,42	2,46
Magyarország községei	490,57	2,60

A lakások nagyságát általában egy hosszabb ideig tartó felhalmozási folyamat szabja meg. Általában igaz ez, és különösen az elmúlt évtizedekben igaz volt, hogy az emberek befektetési lehetőségek híján, pénzüket ingatlanaikba fektették. A lakások nagysága tehát utal a családok anyagi lehetőségeire is.

Gellénháza e tekintetben is megelőzi a környező településeket. Gellénházán legkisebb az egy szobás és legnagyobb a három és több szobás lakások aránya. Érdekes, hogy mennyire

⁴ A lakónépeség száma 1994 az év végén, év eleji és év végi népességszám átlaga (az ÁNH továbbvezetett adatai).

különbözik a két kis település, Gomboszeg és Iborfia e tekintetben. Iborfián, jóval magasabb a két vagy több szobás lakások aránya. Lickóvadamos és Nagylengyel viszonylag nagyobb lakásokkal rendelkezik, Ormándlak és Petrikeresztúr pedig a térséghez képest is elmarad e téren.

10. tábla:

A lakások nagysága

	az 1 szobás lakások aránya (%)	a 2 szobás lakások aránya (%)	a 3 vagy több szobás lakások aránya (%)
Gellénháza	8,11	37,84	54,05
Gomboszeg	57,14	34,29	8,57
Iborfia	22,73	40,91	36,36
Lickóvadamos	11,67	36,67	51,67
Nagylengyel	18,24	39,62	42,14
Ormándlak	26,53	55,10	18,37
Petrikeresztúr	25,99	43,50	30,51
Gellénháza és környéke	15,16	39,51	45,32

Az adatbázisok nem tették lehetővé, hogy a lakásállomány változásait egészen a 90-es évek közepéig kövessük, azonban a lakásokat építési idejét illetően tehetünk bizonyos megállapításokat. A lakások építési éve, a lakások nagyságához képest dinamikusabb jellegű. Az építési kedv egy szűkebb időintervallumban is gyorsabban változik, mint az egész lakásállomány szobaszám szerinti megoszlása. Ez azt jelenti tehát, hogy egy adott időszakban az épített lakások nagyobb aránya jól jelzi a település dinamikus fejlődését.

Gellénháza esetében a lakásállomány megoszlása alapján jól követhetők a bevándorlási hullámok. Fennmaradt a településen az 50-es években épült lakások magasabb aránya, viszont a 80-as évek dinamikus fejlődésére utal az abban az időszakban épült lakások magas aránya. Gomboszegben 1980 és 1990 között nem épült lakás, és a lakások háromnegyede még a második világháború előtti! A hatvanas és hetvenes években dinamikusan fejlődött Lickóvadamos és Nagylengyel. Nagylengyel esetében a házépítések lendülete, alacsonyabb szinten, de egészen a 80-as évekig fennmaradt.

11. tábla:

A lakások építési éve

	1945 előtt épült lakások (%)	1945-59 között épült lakások (%)	1960-79 között épült lakások (%)	1980-89 között épült lakások (%)
Gellénháza	8,45	39,53	33,11	18,92
Gombosszeg	74,29	5,71	20,00	0,00
Iborfia	31,82	31,82	31,82	4,55
Lickóvadamos	30,00	22,50	43,33	4,17
Nagylengyel	30,19	14,47	43,40	11,95
Ormándlak	34,69	38,78	24,49	2,04
Petrikeresztúr	47,46	15,82	30,51	6,21
Térség	23,22	29,46	34,40	12,91

Forrás: KSH, Népszámlálás, 1990

A korstruktúra többek között az oktatási intézmények kihasználtságát ill. zsúfoltságát is meghatározza. Gellénháza általános iskolai oktatása zsúfoltsággal küszködik. Ez a zsúfoltság az adatok szerint csak kis mértékben fog enyhülni, ugyanis az iskolás korba lépők és a ma 1-4 osztályos tanulók száma csökkent a településen belül, viszont a térségben nőtt. Az óvoda kihasználtsága viszonylag alacsony.

12. tábla:

Az iskolák és óvodák kihasználtsága

	az iskolák kihasználtsága (%)	az óvodák kihasználtsága (%)
Gellénháza	140,00	76,25
Zala megye községei	47,47	71,40
Magyarország községei	60,62	90,13

Gellénháza és térsége általában kedvezőbb munkaügyi állapotokat mutat, mint az ország többi települései. A munkanélküliség minden településen csökkent 1994-hez képest. Az egyes települések között azonban nagyon nagy különbségeket látunk. Gellénháza alacsony a munkanélküliek száma, és jövedelempótló támogatást is nagyon kevesen kapnak. A munkanélküli ráta 1992-től kezdve stagnál a négy és öt százalékos szint között. Gombosszegen és Iborfián az adatok szerint nem élnek munkanélküliek, ám figyelembe kell vennünk, hogy nagyon magas az időskorúak aránya az összlakossághoz képest.

Ormándlakon és Lickóvadamoson a legnagyobb a munkanélküliség. Ormándlaknál viszont kedvező irányú változást figyelhettünk meg: 1994 óta felére csökkent a munkanélküliek száma. Amennyiben a jövedelempótló támogatást kapók száma nem növekedett, a javulás figyelemre méltó. A jövedelempótlást legtöbbször Lickóvadamoson és Petrikeresztúron kapnak.

13. tábla:

Munkaügyi helyzet

	a jövedelempótló támogatást kapók a lakónépesség arányában (%)	a munkanélküliek az aktív korú lakosság arányában (%)	
	1994	1994	1996
Gellénháza	0,12	4,71	4,31
Gombosszeg	0,00	0,00	0,00
Iborfia	0,00	0,00	0,00
Lickóvadamos	1,12	8,92	8,28
Nagylengyel	0,44	7,17	4,22
Ormándlak	0,86	16,92	7,69
Petrikeresztúr	1,13	6,47	4,74
Gellénháza és környéke	0,52	6,31	3,65
Zala megye községei	1,86	10,89	
Magyarország községei	2,84	11,83	10,47 ⁵

Gellénházán és környékén többen részesülnek szociális ellátásban, mint az ország más községeiben. Kiugróan magas Gombosszegen az ellátottak aránya. Gellénházán 1994-ben kevesen részesültek szociális segélyben. Az önkormányzatot nemigen terhelték meg az ellátásra költött kiadások. A támogatottak sem nagyon "jártak jól", hiszen a településen kevesebb volt általában a támogatás összege is az egyes személyeknél.

14. tábla:

Szociális ellátások

	a szociális ellátásban részesülők aránya a lakónépességhez képest (%)	az egy főre jutó szociális ellátás nagysága évente (EFt)	az egy ellátottra jutó támogatás nagysága évente (EFt)
Gellénháza	0,29	10,82	37,40
Gombosszeg	5,41	205,41	38,00
Iborfia	0,00	0,00	0,00
Lickóvadamos	0,75	5,99	8,00
Nagylengyel	0,44	22,89	51,50
Ormándlak	0,86	68,97	80,00
Petrikeresztúr	0,23	11,76	52,00
Gellénháza és környéke	1,14	46,55	38,12
Zala megye községei	0,49	26,55	57,77
Magyarország községei	0,48	28,57	61,77

A további két táblázat nagyrészt összefüggésben hozható a települések egészségügyi helyzetével, Magyarország halálloki struktúrája ugyanis erős összefüggést mutat a depresszió

⁵ Az adatok minden településkategóriára vonatkoznak, nem csak a fálvakra.

kialakulásával. A depresszió szempontjából az alacsony és a magas iskolai végzettséggel rendelkező munkanélküliek két kiemelt csoportot alkotnak a munkanélkülieken belül is a veszélyeztetettség szempontjából. A településeken az adatok alapján egyértelmű, hogy nincsenek magasan kvalifikált munkanélküliek. Alacsony iskolai végzettséggel rendelkező munkanélkülivel viszont több falu is szép számban rendelkezik. Gellénházán kevés munkanélkülit és ezen belül is kevés alacsony iskolai végzettségűt találunk.

15. tábla:

Az alacsony és a magas iskolai végzettséggel rendelkező munkanélküliek aránya

	az alacsony iskolai végzettséggel rendelkező munkanélküliek aránya (%)	a magas iskolai végzettséggel rendelkező munkanélküliek aránya (%)
Gellénháza	1,10	0,00
Gombosszeg	0,00	0,00
Iborfia	0,00	0,00
Lickóvadamos	5,73	0,00
Nagylengyel	1,27	0,00
Ormándlak	7,69	0,00
Petrikeresztúr	3,45	0,00
Gellénháza és környéke	2,75	0,00
Zala megye községei	5,94	0,10
Magyarország községei	6,36	0,09

A csecsemőhalandóság értékei nagyon magasak Gellénházán. Okai valószínűleg az olajipar háza táján keresendőek. A házasságkötések száma jóval alacsonyabb az országos és alacsonyabb a térségi átlagnál. Ugyanakkor a válások száma is alacsonyabb.

16. tábla:

Családok adatai

	csecsemőhalandóság ezer lakosra	házasságkötések száma ezer lakosra	elváltak száma ezer lakosra
Gellénháza	0,58	3,47	1,16
Gombosszeg	0,00	0,00	0,00
Iborfia	0,00	0,00	0,00
Lickóvadamos	0,00	7,49	3,75
Nagylengyel	0,00	2,22	6,67
Ormándlak	0,00	0,00	8,62
Petrikeresztúr	0,00	6,79	0,00
Kistérség	0,13	4,84	1,43
Magyarország	0,15	4,95	1,47

Mindezek alapján Gellénháza egészséges demográfiai adatai kiemelkednek a környező göcseji települések köréből. A lakosság demográfiai mintái az erózió kezdeti, még viszonylag könnyen megállítható jeleit mutatják.

MOLNÁR MELINDA: Gellénháza társadalomföldrajzi szemmel

Molnár Vera egyetemi hallgató GATE
Hamza Eszter egyetemi hallgató GATE

Gellénháza, a Közép-zalai dombság szívében fekvő kis település sajátos társadalmával csábító lehetőség volt a falukutató táborunk számára abból a szempontból, hogy megismerve múltját és jelenét megkíséreljünk egyfajta jövőképet felvázolni az itt élők számára.

Azt már előzőleg felderítettük, hogy a térség mindennapjait gazdasági téren éppúgy mint társadalmi szinten az olaj határozza meg. Az egy hetes falukutató tábor társadalomföldrajzi szekciójának feladata egyrészt az volt, hogy számba vegye, milyen gazdasági erővel bír a település, másrészt hogy milyen településközi kapcsolatok segíthetik a falu továbbfejlődését.

Gellénházát a határában fellelhető szénhidrogénmező tette gazdaggá. Az 1951-ben megnyitott nagylengyeli olajmezőn a kitermelés persze már túljutott a virágkorán. A kitermelés azonban az utóbbi idők teleplezárásai ellenére, ha fokozatos kapacitáscsökkenéssel is, de ma is folyik. A MOL Rt. az érdekeltségébe tartozó területeken a közeljövő lehetőségeit még jelentősen meg fogja határozni, de hosszú távon a kitermelés csökkenésével párhuzamosan a térség gazdasági életéből fokozatosan kivonul. A kérdés épp ezért sürgető: mi lesz a településsel az “olajkorszak” leáldozásával?

Ma még nem érezni a korszakvég válság-tüneteit a közhangulaton, de a bizonytalanság érzése már munkál az emberekben. A MOL Rt.-ről folyamatosan válnak le kisebb-nagyobb “műhely”kft-k, melyek csak szervezetenként önállósodnak, valójában továbbra is a vállalatnál maradva, a környéken vagy az alföldi szénhidrogénmezőkön vállalnak munkát. Hosszabb távon azonban az olajkutak kimerülésével szükséges lesz valami új profil kialakítása, amely képes lesz felszívni a később tömegesen felszabaduló munkaerőt. Vajon milyen más lehetőséggel számolhat Gellénháza?

A település természeti adottságai

A természeti adottságok közül az ásványvagyon mellett számításba jöhető másik érték a föld.

A település mezőgazdasági lehetőségei azonban korlátozottak. A térség nehéz művelésű, kedvezőtlen vízgazdálkodású gyenge termőképességű talajokkal rendelkezik. A lejtőviszonyok miatt jelentős az erózió. Ezeken a területeken az erdőgazdálkodásnak és a szőlőművelésnek van hagyománya. A völgyek talpát réti talajok fedik, amin rétek-legelők, szántók vannak. (Magyarország kistájainak katasztererei) Összességében azonban gyenge mezőgazdasági potenciálok jellemzik a települést. Hosszú távú fejlesztés ezen az alapon nem javasolható.

Ugyancsak elesik a település a turisztikai szempontú fejlesztésektől, miután az ipartelepek a szép dombsági tájat, a sajátos településszerkezetet a falu környezetében jelentősen átrajzolták. Szomszédai (Kustánszeg, Becsvölgye stb) ebből a szempontból kedvezőbb helyzetűek, még ha a környék egyik legjobb medencés strandja itt üzemel is.

A település közlekedésföldrajzi adottságai

A következő gazdasági (persze társadalmi szinten sem mellékes) tényező a település **közlekedésföldrajzi helyzete**. Bár a falut a vasútvonalak elkerülik, de forgalmi helyzete, közúton legalábbis kedvező. Zalaegerszeg mindössze 13 km-re fekszik a falutól. A megyeszékhely közelsége jó lehetőségekkel kecsegtet a helyben felszabaduló munkaerő megkötésében. Ez nagyobb méretű ingázás lehetőségét is előre vetíti, aminek csíráját mi magunk is megfigyeltük. Ennek tapasztalatait tesszük most közzé a buszjárat-összeköttetés és a forgalomszámlálás vizsgálatából.

BUSZJÁRAT-ÖSSZEKÖTTETÉS

Mivel a falu összeköttetése a külvilággal vasút híján csak közúton lehetséges, így a közlekedésföldrajzi vizsgálatot érthető okokból a közvetlen buszjáratok elemzésén keresztül végeztük. Felhasználtuk az érvényes buszmenetrendet, regisztráltuk a fel-és leszálló utasokat, és interjút készítettünk velük azzal a céllal, hogy képet kapjunk Gellénháza tényleges településközi kapcsolatairól, és a településhierarchiában elfoglalt helyéről. Itt fontos megjegyezni, hogy a vizsgálat a nyári vakációs időszak egy hétköznapján zajlott, tehát az ingázásban érintett iskolás-korúakról viszonylag keveset tudtunk meg. Annál többet viszont a munkába vagy ügyeket intézni, bevásárolni igyekvőkről. Az interjúzás helyszíne a főtéri buszmegálló volt, ahol a kora hajnali első járatától az utolsóig kitartóan figyeltük az utasokat. A munkába induló és munkából érkező emberek fáradtságuk ellenére is készségesen válaszoltak kíváncsi kérdéseinkre, látszott, hogy érdeklődnek, kicsit talán csodálkoznak is a munkánkon.

Az érvényes VOLÁN- menetrend szerint félórán belül 10 település érhető el közvetlenül Gellénházáról, köztük Zalaegerszeg is. További 12 település van nagyjából 1 óra járásra. Elvileg létező közvetlen járatösszeköttetése Gellénházának kb. 60 többé-kevésbé távoli településsel van. Ezek a legkülönbözőbb megyékből kerülnek ki. Dunántúlon 4 megyéből származnak a közvetlenül elérhető települések: Győr-Moson-Sopronból, Veszprémből, Somogyból, Tolnából. Érdekes viszont, hogy a szomszédos Vas megye felé egyáltalán nincs közvetlen járatösszeköttetése a településnek. A kapcsolatok fő iránya észak, észak-kelet. Kívül marad Dél-Dunántúl fontos térszervező megyéje - Baranya is. A potenciálisan számításba vehető kapcsolatoknak 3 alföldi megye része: Bács-Kiskun, Csongrád, Békés. Nem véletlenszerűek ezek az igazán távoli kapcsolatok: jól kirajzolják -különösen az alföldi térségben- az olaj-érdekeltséget. A következő szembevetendő tény tehát az, hogy az olaj-érdekek, még a vonalas infrastruktúra kiépülését is képesek befolyásolni (1d. 20. táblázat)

A nagyszámú potenciálisan számításba jöhető kapcsolat ellenére ténylegesen csak néhány településnek van jelentősége Gellénháza életében. Ezek fontossága három tényezővel van szoros összefüggésben. Egyrészt a Gellénházától mért távolsággal, másrészt az illető települések településhierarchiában betöltött helyével, harmadrészt a közigazgatási beosztással (gellénházi körjegyzőség).

A buszok járatkihasználtsága általában nem túl nagy. Kivétel a reggeli, különösen a Zalaegerszeg felé tartó járatokat 5-8.30 között, továbbá az onnan délután 15-16.45 között érkező buszokat. Ezek a munkába induló, és onnan érkező embereket szállítják. A megkérdezettek zömmel elégedettek voltak a járatokkal, inkább csak a fiatalok között merült fel igény a szabad-és munkaszünetes napokon éjszakánként-hajnalban több járatra Zalaegerszeg felől. 23 és másnap 7 óra között ugyanis ebben az irányban, ezeken a napokon, ebben az időszakban nincs busz. Márpedig a fiatalok eljárnak szórakozni a nagyobb lehetőséget kínáló, nem is túl messze eső nagyvárosba. A járatsűrűséggel szemben viszont sokkal nagyobb problémának találták a megkérdezettek a hosszú menetidőt, a járatok késéseit, és a várakozás körülményeit. Ez utóbbi abból adódik, hogy a falunak buszmegállója

jelen pillanatban gyakorlatilag nincs. Az erre a célra készült épületben némi átalakítás után vállalkozó nyitott üzletet, miután azt az önkormányzattól bérbe vette. Valószínűleg az önkormányzati döntés idején még nem volt ekkora mértékű az ingázás, mi más magyarázná ezt a szokatlan lépést. Azonban az ingázás várható növekedése miatt a hosszú menetidő, a járatok késése, a várakozás körülményei mind tovább súlyosbodó problémák lesznek.

17. tábla:
Gellénháza buszjárat-összeköttetése

Fél órán belül elérhető	Egy órán belül elérhető	Közvetlen járatral elérhető	
Zalaegerszeg	Lenti	Zala-megye: Zalaszentgrót	Somogy megye: Fonyód
Gomboszeg	Hévíz	Türje	Balatonlelle
Nagylengyel	Németfalu	Szalapa	Balatonföldvár
Orándlak	Hernyék	Mihályfa	Siófok
Becsvölgye	Zalaszentiván	Keszthely	Balatonszentgyörgy
Lickóvados	Kemendollár	Fenekpuszta	Balatonberény
Zalatárnok	Pókaszeptek	Galambos	Balatonmáriafürdő
Szentkozmadombja	Pakod	Veszprém megye: Sütemeg	Balatonfenyves
Nova	Zalabér	Nemeshany	Tolna megye: Dunaföldvár
Barlahida	Nagykapornak	Devecser	Tamási
	Zalacsány	Noszlop	Simontornya
	Kustánszeg	Bakonypölöske	Tolnanémedi
		Kup	Iregszemcs
		Pápakovácsi	Bács-Kiskun megye: Solt
		Pápa	Kiskőrös
		Takácsi	Soltvadkert
		Gyarmat	Kiskunhalas
		Csabrendek	Kiskunmajsa
		Gyepükaján	Jászsztlászó
		Káptalanfa	Kiskunfélegyháza
		Győr-Moson-Sompron megye: Tét	Csongrád megye: Csongrád
		Győrszemere	Szentes
		Szentpálpuszta	Derekegyház
		Győr	Nagymágocs
		Fejér megye: Cece	Békés megye: Orosháza
		Alsószentiván	Pusztaföldvár
		Előszállás	Csanádapáca
			Csabaszabadi
			Békéscsaba
			Gyula

A Gellénházáról induló utasok zöme Zalaegerszeg felé tartott. Ez a legjelentősebb célállomás. Az interjúalanyok elmondása alapján az emberek elsősorban a munka miatt ingáznak (napi ingázás), illetve mert a megyeszékhelyen nagyobb a választék a vásárlásokban és mert az egészségügyi ellátás egy része, és bizonyos hivatali ügyek is oda kötik a falut (alkalmi ingázás). A többi fél-egy órán belül elérhető település jelentősége egész másból fakad: a megkérdezettek többnyire valamilyen rokoni szál fűzte a szomszédos faluhoz, ezért indultak útnak. Ez a településközi kapcsolat azonban nem gazdasági természetű. Ilyen értelemben jószerével csak Zalaegerszeg számít.

A Gellénházára érkező utasok elmondása alapján kitűnik, hogy a falu különösen a körjegyzősége alá tartozó települések életében meghatározó. Természetesen ez Zalaegerszeg központi szerepköréhez nagyságrendben nem mérhető, de el nem hanyagolható momentum.

A megkérdezettek zöme valamilyen hivatali ügyintézés, bevásárlás céljával érkezett. Ez a központi helyzet-jelenség a falu hosszútávú fejlődésében is feltételezhetően meghatározó lesz; mindenképpen számolni kell vele.

Az utasokat figyelve a legérdekesebb sajátosságnak az tűnt, hogy közöttük a nők aránya dominált. Ez feltehetően összefügg a helyben is megfigyelhető egyre szűkülő munkalehetőségekkel, amely tünetként először a nőket foglalkoztató intézmények illetve státuszok megszűnésében mutatkozott. A felszabaduló munkaerő helyben nem, csak távol; elsősorban Zalaegerszegen tudott elhelyezkedni. Ez a tény felhívja a figyelmet a falu egyik fő problémájára: az egyoldalú fejlesztések következményeként fellépő, a női munkaerővel nem számoló foglalkoztatási gondokra.

FORGALOMSZÁMLÁLÁS

A forgalomszámlálás révén azt próbáltuk kideríteni, vajon a tömegközlekedésen kívül mérhető-e jelentősebb népességmozgás más módon. Ha igen, honnan és hová tart. A forgalomszámlálás során a hajnali óráktól kezdve a falu 3 jelentősebb kijáratánál a Zalatárnok, Zalaegerszeg és Nova felé vezető út mentén jegyeztük fel mind a bemenő, mind a kimenő forgalmat szintén egy június végi hétköznapon.

A várakozásnak megfelelően a Zalaegerszeg felé vezető út bizonyult a legforgalmasabbnak akár a kimenő, akár a bemenő forgalmat tekintjük is. Ebből a szempontból a legkevésbé jelentős a zalatárnoki út volt. A kerékpáros, a motorbiciklis és a mezőgazdasági gépjármű-forgalom szinte minden irányban jelentéktelen. Ez utóbbi megfigyelésünk a mezőgazdaság háttér-helyzetét is igazolja. Jelentős volt viszont a személygépkocsi és buszforgalom. Reggel 7-8 között egyetlen óra alatt több mint 50 autó hagyta el a falut Zalaegerszeg felé, ami függetlenül attól, hogy ennek egy része a szomszédos faluból jövő átmenő forgalom volt, ilyen aprófalvas környékről jelentősnek számít. Jelzi hogy a lakosság széles körében az autó mindennapi használatban van, ami mögött egy magasabb életszínvonal is gyanítható.

A település közlekedésföldrajzi helyzete összességében tehát kedvező. Az MTA RKK kistérségi vizsgálatai során dinamikusan fejlődőnek jelzett zalaegerszegi térséghez közel esik, vele rendszeres buszjárat-összeköttetésben van, illetve a lakosság széles körében mindennapi használatra tartott személygépkocsival is negyedóra alatt elérhető. Ez a Zalaegerszeghez mint térségfejlesztési gócponthoz való közelség, a jövőben várhatóan fejlesztéseket indít el itt is, amennyiben a falu a beruházásokat segítő infrastrukturális háttérét kedvezővé alakítja. Következő vizsgálatunk célja éppen az volt, hogy feltárjuk, milyen a falu jelenlegi intézményi infrastrukturális háttere.

A település intézményi-infrastrukturális helyzete

Miután az ingázás okaként a gellénházaiak gyakran jelölték meg a munkába járás mellett a helyi nem túl széles áruválasztékot a kereskedelemben, ugyanakkor a szomszédos településekről többen épp bevásárolni jöttek, így annak kívántunk utána járni, vajon milyen ellátási színvonallal rendelkezik a település, és vajon ez mennyiben járul hozzá a településről történő, illetve az ide irányuló ingázásokhoz. Vajon ezen a szinten kínálik-e valamilyen lehetőség a falu további fejlesztése számára? Vizsgálatunk eredménye helyszíni szemlén és interjúk készítésén alapszik. Megfigyelést a következő helyszíneken végeztünk: élelmiszerbolt, zöldséges, vas-műszaki bolt, ruházati bolt, presszó-cukrászda-italbolt, és gyógyszertár.

Tapasztalataink szerint *az élelmiszerboltok* a lakótelep-falu lakosságának "hagyományos" elkülönülését mintázó kialakult vevőkörrel rendelkeznek. Vevőikhez tartoznak a környező

települések lakói is, akik heti rendszerességgel tartanak nagyobb bevásárlást itt Gellénházán. Ez az ellátás szintjén igazolja a település létező vonzerejét a környezetére. Alapvetően elkülönül tehát a két vásárlótípus: a napi bevásárlásait végző helybéli, és az időnként nagybevásárlásokat tartó környékbéli. Itt jegyzem meg, hogy a falu kis mérete ellenére olyan speciális, az alapfokú ellátáshoz nem tartozó boltokkal is rendelkezik, mint pl. hentesüzlet. Ez meglepi a magunkfajta kívülállót, és elgondolkodtat. Valószínűleg mindez csak halvány utóélete az egykor fénykorát élt olajfalunak, de így egykori fényéből veszítve is, még mindig sok ilyen és ehhez hasonló nem szokványos jellemző vonja magára a figyelmet.

A zöldséges választékával ugyancsak meglepő. Szamba véve áruját elsősorban primőröket találni, mivel a környéken aki csak teheti megtermesztí az egyéb szükségleteit. A környező falvakból is jönnek vevők, mivel a környéken itt van egyedül lehetőség ilyen bevásárlásokra. Mivel az árak alacsonyabbak mint Zalaegerszegen, így meglepő módon még arra is van példa, hogy hetente egyszer-kétszer innen járnak ki ide bevásárolni.

A vas-műszaki boltban nemcsak a névben sejthető termékekkel kereskednek, hanem papír-írószerrel, kisállat-eledellel, bizonyos ruházati cikkekkel, műtrágyával stb is, szezonról is függően. Kerti idénymunkák, iskolakezdés idején más-más árukínálattal rendelkezik a bolt. Vevőkörükhöz megintcsak hozzátartozik a környező falvak lakossága. Tapasztalataink szerint elsősorban olcsóbb cikket tartanak, mert általában erre van igény. Aki minőségi árut szeretne, az beutazik Zalaegerszegre.

A ruházati boltok széles skálája megtalálható a faluban, a "turkálótól" a divatbutikig. Általában a falubeliek jelentik a vevőkört, illetve a szomszédos településekről azok, akik más ügyben Gellénházán járva a maradék idejükben szétnéznek kicsit. Az árak sok tekintetben alacsonyabbak, mint Zalaegerszegen, igaz a választék szűkebb.

A presszó- italbolt-cukrászda hármásából az első kettő jellegében hasonlóan mutatkozik a munkába induló, és a munkából érkező bányászok igényeihez alkalmazkodó nem túl nagy italválasztékával. Emellett azonban van a településnek cukrászdája és olyan igényes étterme is, ahol igen nagy a választék és szolidak az árak. Ezek nem elsősorban a munkájából hazatérő munkás igényeit célozzák meg. A falu családi, baráti társaséletének egyik fontos helyszínét találtuk meg bennük. Ez ismét nem volt szokványos jelenség számunkra.

A gyógyszertár a körjegyzőséghez tartozó falvak lakóinak ellátására is szolgál. Nagysága és a kínálata ehhez igazodik.

A fent vizsgált szolgáltatási körökben a település a kívülálló szemével az átlagosnál is jobban ellátottnak tűnt, noha a lakosság körében az interjúk során felmerült az igény egy új üzletnegyed kialakítására is. Kétség kívül megvan a fizetőképes kereslet a minőség iránt, bár a település mérete, Zalaegerszeg közelsége nem feltétlenül indokolja a lakossági szolgáltatások ilyen irányú bővítését. Bár a település népességmegtartó képessége ettől is függhet, a figyelmet mégis inkább azokra a beruházásokra terelnénk, melyek vállalkozásélénkítőek, munkahelyteremtőek; így hosszú távon a település fejlődése szempontjából meghatározóak lehetnek (pl. csatornázás).

ZÁRSZÓ

Zárásként szinte minden interjúalanyunktól megkérdeztük, mit gondol a falujáról, Gellénházáról. A tapasztalatunk szerint a megkérdezettek szinte mindegyike ragaszkodik kicsiny falujához. Nemigen tudtak életüknek jobb helyet megjelölni, legföljebb csak azok

akik nem itt születtek; a gyermekkori emlékeken keresztül a szülőhelyükhöz különös szálakkal kötődnek. A falu jó közlekedésföldrajzi helyzete, Zalaegerszeg közelsége, a viszonylag kedvező infrastrukturális ellátottsága biztosítja a jövőt. Ami a mi tapasztalatainkat és benyomásainkat illeti, egy társadalmában szokatlan "városias falut" ismertünk meg, viszonylag kevés tradicionalitással, annál több a helyi társadalmat megosztó urbánus hatással. Rengeteg a kettősség. Példák sokaságát emlegethetném a település méretének és gazdasági súlyának, a szolgáltatások színvonalának és a település lakosságának szintjén. De ma mindez még nem vet árnyékot az emberek hétköznapijaira. Hogy mi lesz az "olajkorszak" lezárulásával most még csak sejtjhetjük. A falu mindenesetre készül a jövőre...

MADARÁSZ IMRE

A kérdőív tanulságai

A tábor munkájának részeként egy rövid kérdőívet is kitöltöttünk a meginterjúvált gellénháziakkal. A falubeliek készséggel válaszoltak a kérdéseinkre. Százötven - véletlenszerűen kiválasztott - gellénházi háztartásban kérdeztük le az ívet.

Az eredmények alátámasztják, hogy Gellénházán nem jellemző a kettőnél több generációt magába foglaló háztartás. A húsz éven aluliak mind a szüleikkel élnek, de a 20-29 éves megkérdezetteknek már csak a fele él közös háztartásban a szüleivel. Három generációs család pedig mindössze hat szerepelt a mintánkban.

18. tábla:

A válaszadók háztartás-mérete

Életkorcsoportok	Szülőkkel él	Anyóssal, apóssal él	Gyerekeivel él	Gyerekeivel és unokáival él
20 év alatti	12	-	-	-
20-29 éves	6	2	6	-
30-39 éves	5	1	27	-
40-49 éves	2	-	19	2
50-59 éves	1	1	11	-
60 év feletti	-	3	7	4

A családok többségének van legalább egy kis kertje, ahol a konyhára valót megtermelheti. Mindössze 12 megkérdezett válaszolta, hogy nem termelnek semmit. A másik oldalon azonban a közel 140 kistermelő családból csak tíz viszi piacra, eladásra a termékeinek egy részét. A többiek inkább elajándékozzák, vagy elcserélik egymás között a fölöslegeiket. Tény, hogy magunk is láthattuk a a cseresznyével, meggyel teli kosárcák vándorlását egyik lakásból a másikba, s minket is hívtak a házigazdák, hogy menjünk vissza másnap egy kis gyümölcsért.

A faluban erős az informális gazdaság. Csak 10 megkérdezett válaszolta azt, hogy nem kap segítséget másoktól (és ebből a tízből egy volt árutermelő). Elsősorban a családtagoktól, azt követő gyakorisággal a szomszédoktól, majd pedig a munkatársaiktól számíthattak segítségre a gellénháziak. Azt pedig, hogy a kérdezettek, vagy a faluban bárki másnak pénzért segítene valaki, az összes válaszadó egy emberként tagadta.

19. tábla:

A gellénházi családi gondok (a megkérdezettek százalékában)

Családi gondok	Férfiak	Nők	Összesen
Pénz, anyagiak	24,2	46,9	71,1
Betegség	16,6	13,2	29,8
Munkahely, elhelyezkedés	10,6	9,6	20,2
Családi belső ügyek	3,0	7,2	10,2
Lakásfelújítás, -bővítés	6,1	1,2	7,3

Amikor a családi gondokról kérdeztük válaszadóinkat, a legtöbben (71 %) az anyagi problémáikat említették. Különösen nagy eltérést tapasztaltunk a férfi és a női válaszadók között abból szempontból, hogy melyikük milyen jellegű problémákat sorolt.

Ha a fenti tábla alapján próbálnánk megítélni a gellénházi családi munkamegosztást, a pénz- és a családi gondok kezelését női feladatnak gondolhatnánk, a férfiakat pedig a lakásépítés, a lakásfelújítás felelőseinek. A munkahelyek miatt azonos mértékben aggódnak a nők és a férfiak.

Gellénházi problémák

Megkérdeztük válaszadóinkat arról, hogy mit gondolnak, “mik azok a problémák Gellénházán, amiket a leggyorsabban meg kellene oldani?” Negyvennyolc tételből álló lista született a válaszokból. A könnyebb kezelhetőség érdekében a 48 féle problémát nyolc csoportba vontuk össze, s az alábbi táblán életkorcsoportok szerinti bontásban mutatjuk be.

20. tábla:

Gellénházi problémák az életkorcsoportok szerint

	20 év alattiak	20-29 évesek	30-39 évesek	40-49 évesek	50-59 évesek	60 év felettiak	Összes említés ⁶
Szennyvízcsatorna	2	3	11	9	6	11	42
Infrastrukturális fejlesztés	1	4	7	9	5	13	39
Kulturális-, sportélet	8	3	7	7	4	1	30
Szociális, egészségügyi ellátás	-	1	7	3	1	6	18
Munkahelyteremtés	-	1	4	5	3	3	16
Környezetvédelem	1	2	3	3	2	3	14
Falu gazdaságfejlesztése	1	1	3	2	2	4	13
Összefogás a faluban	-	-	1	2	1	-	4

A legtöbb embernek a szennyvízcsatorna felújítása, illetve kiépítése jutott eszébe a kérdésre. Ez várható is volt, hiszen a csatornahálózat problémája nap mint nap szóba kerül a faluban, a kábel TV-ben stb. Mint korábban említettük, komoly kihívás a falu önkormányzata számára a csatornahálózat kiépítése, illetve felújítása.

A második leggyakrabban sorolt problématípus a falu infrastruktúráját, közttereinek gondozását foglalta magába. Csupa olyan feladat, amit általában az önkormányzattól várnak el az emberek. Az ebbe a csoportba sorolható “problémák” között sok volt az általános megfogalmazás: járdát, útjavítást, boltokat, “a közterületek gondozását” (talán a sövény-, a fű nyírását) hiányoltak a válaszadók. A boltot, illetve a bevásárló centrumot igénylők elsősorban az idősebb korosztály tagjai közül kerültek ki.

Viszonylag sok (és különösen sok fiatal) megkérdezett látott problémákat a gellénházi kulturális- és sportélet területén. Gyakran került szóba a strand, a fiatalok “kulturált” szórakozási lehetőségeit biztosító hely, - és nem csak a fiatalok között.

⁶ Mivel egy-egy válaszadó több problémát is mondhatott (és gyakran többet is mondott), mások viszont nem említettek egyet sem, az összes említés nem teszi ki a válaszadók számát.

A munkahelyteremtés szinte kivétel nélkül ilyen általánosságban merült fel problémaként. Nem hangzott el olyan megjegyzés, vagy kiegészítés, hogy milyen jellegű munkahelyekről lehetne szó a faluban. Érzékelhetően csak vágyként fogalmazódott meg az igény az új munkahelyekre. Nemigen voltak elképzelések - és különösen nem meggondolt stratégiák - arra nézve, hogy kinek volna a feladata az álláshelyek vonzása, vagy új álláslehetőségek kialakítása a faluban, ipartelep betelepítését, vagy a helyi vállalkozások növelését, új vállalkozások segítését tartanák-e megfelelőnek a gellénháziak a munkahelyteremtésre.

Négy válaszadónk említette problémaként a falubeliek összefogásának hiányát, közülük ketten kifejezetten a vállalkozók összefogását hiányolták. Ez nagyon kevés ahhoz képest, amilyen gyakran esett szó a közösségek hiányáról a beszélgetések során. Később látni fogjuk az ellentmondást a 27. tábla és a 29-30. tábla adatai között, ami szerint a gellénháziak meglehetősen jó társas viszonyokat tartanak életben, s eközben hiányolják az együttműködést, az összefogást.

A környezetvédelmi problémák a tisztaságra, a falu gondozott környezetére vonatkoztak. A CO-t mindössze ketten említették, de nem annyira a gáztól való félelem miatt, hanem mert a CO miatt a gellénházi ingatlanok ára esetleg alacsonyabb lehet.

Amikor azután megkérdeztük válaszadóinkat, hogy szerintük kik tesznek a legtöbbet az adott probléma megoldásáért a faluban, az alábbi válaszok születtek.

21. tábla:

Kik tesznek a legtöbbet a fenti problémák megoldása érdekében?

	Önkormányzat	MOL RT	Lakosság	Senki sem	Összesen
Szennyvízcsatorna	26	2	1	6	35
Munkahelyteremtés	5	2	-	4	11
Kulturális-, sportélet	12	2	3	8	25
Infrastrukturális fejlesztés	26	2	2	2	32
Szociális, eü. ellátás	7	2	2	2	13
Összefogás a faluban	1	-	1	-	2
Falu gazdaságfejlesztése	5	1	-	6	12
Környezetvédelem	3	-	2	--	5

A táblázatból látható, hogy a falubeliek az önkormányzatot látják leginkább eredményesnek, de a válaszok azt is sugallják, hogy az önkormányzattól várják is problémáik megoldását. Érdekes, hogy még a munkahelyteremtést említők sem hivatkoztak különösebben gyakran a MOL-ra, mint új munkahelyek létrehozásáért felelős cégre.

Kíváncsiak voltunk arra, hogy a falubeliek szerint vannak-e szegények Gellénházán, s ha úgy gondolják, hogy vannak, kiket gondolnak szegényeknek.

A kérdőív adatai szerint a szüleikkel együtt élő válaszadók érzékenyebbek a szegénység iránt, mint azok, akinek nincs idős ember a közvetlen környezetében. Mivel pedig elsősorban a 20 éven aluliak laknak közös háztartásban a szüleikkel, ez magyarázatot adhat arra a jelenségre, hogy a fiatalok beszéltek nagyobb arányban szegénységről Gellénházán.

Meglepő volt viszont a szegénység megítélésének nemek szerinti megoszlása. Úgy gondoltuk, hogy a nők érzékenyebbek a szociális problémák iránt, mint a férfiak. Ezzel szemben az alábbi válaszokat kaptuk megkérdezettjeinktől.

22. tábla:
Vannak-e szegények Gellénházán?⁷
 A válaszok megoszlása nemek szerint (%)

	Férfiak		Nők	
	fő	%	fő	%
Vannak szegények	42	72,4	46	61,3
Nem tudja, vannak-e	3	5,2	4	5,3
Nincsenek szegények	13	22,4	24	33,3
Összesen	58	100,0	75	100,0

Annál is inkább érdekes ez az eredmény, mivel korábban éppen a nők említették nagyobb arányban a családi problémákról tudakozódó kérdésre az anyagi gondokat (ld. 22. tábla). Persze, nem ugyanaz a szegénység és az anyagi gondok tudomásul vétele. A szegénység - falusi környezetben - kilátástalan elesettséget jelent. Másutt végzett vizsgálataink szerint a nők kevésbé "hagyják el" magukat nehéz helyzetben, mint a férfiak. Ha mindkét szülő munkanélkülivé válik, általában a nők találnak ki valamilyen otthon üzhető pényszerzési foglalatosságot. Talán ez magyarázza, hogy a gellénházi nők - miközben tudatában vannak a családok anyagi gondjainak - kevésbé fogadják el, hogy volnának Gellénházán szegények.

Amikor azután arról érdeklődtünk, hogy "kik a szegények" a faluban, már nem mutatkozott lényeges különbség a két nem között. A férfiak és a nők egyaránt az idősek, a nyugdíjasok és a betegek, valamint a munkanélküliek között vélték a legtöbb szegényt Gellénházán. Egyetlen olyan válaszadó volt, aki magát a szegényt tette felelőssé a helyzetéért, mondván, hogy az szegény, aki lusta, vagy iszik.

23. tábla:
Kik szegények Gellénházán?
 A válaszadók száma nemek szerint

	Férfiak	Nők
Vannak, de nem nevezi meg	9	5
Idősek, nyugdíjasok, betegek	26	30
Munkanélküliek	5	9
Fizikaiak, bérből élők	1	2
Lusták, alkoholisták	1	-
Összesen	42	46
Nem tudja, vannak-e	3	4
Nincsenek	13	25
Mind összesen	58	75

Ennek megfelelően csak egy ember vélte úgy, hogy nem szükséges segíteni a szegényeken "semmilyen formában". A többiek válaszai között az anyagi támogatás dominált.

A gellénházi szegénység után a falu életére ható lehetséges problémákról tudakozódtunk. A felsorolt problémákat a válaszadók aszerint osztályozták, hogy azok milyen mértékben "veszélyeztetik" a falu életét. Így az osztályzatok alapján könnyen felállíthattuk a rangsorát

⁷ 17 megkérdezett nem válaszolt a kérdésre.

azoknak a tényezőknek, amik a válaszolók véleménye szerint a “leginkább veszélyeztetők”, illetve a “legkevésbé veszélyeztető” tényezők.

A legerősebb félelem a meglévő munkahelyek megszűnésére vonatkozott, azt követte a már létező munkanélküliség. A harmadik helyen szerepelt a “közömbösség a falu dolgai iránt”. Az alábbi táblázat első soraiban szereplő tételek lényegében két átfogó probléma-csomagba sorolhatók. Ezek a munkahely, valamint a falu közösségének féltése. Ezekhez képest a bűnözés növekedése közepes értéket kapott, s a legkevésbé amiatt aggódnak a gellénháziak, merthogy a családoknak ne volna földjük. Érdekes viszont a családi problémák jelenléte a középmezőnyben. A “modern” családokat sújtó válás és ingázás közvetlenül a bűnözést követő 7. és 8. helyen szerepeltek a táblázatban. Az is igaz, hogy ez a két tétel mutatta a legtöbb válasziányt (N = 117 és 113).

24. tábla:

A Gellénházán lakókat veszélyeztető dolgok rangsora

	Átlag	Std.Dev.	N.
<i>A leginkább veszélyeztető dolgok</i>			
1. Munkahelyek csődje, bezárása	1,51	0,70	141
2. Munkahelyek hiánya	1,77	0,79	137
3. Közömbösség a falu dolgai iránt	2,18	0,75	137
4. Közösségi szellem hiánya	2,19	0,76	136
5. Emberek közti összefogás hiánya	2,23	0,73	137
6. Bűnözés növekedése	2,42	0,70	142
7. Csonka családok szaporodása	2,52	0,66	117
8. Egyre több családban mindkét szülő másutt dolgozik	2,53	0,72	113
9. Jó vezetés hiánya	2,55	0,70	133
10. Elvándorlás a faluból	2,87	0,38	141
11. Iskolai oktatás színvonala	2,91	0,33	127
12. Faluba költöző új lakosok	2,93	0,28	136
13. A családoknak nincs elég földjük	2,94	0,27	133
<i>A legkevésbé veszélyeztető dolgok</i>			

Külön érdekesség, hogy a táblán lefelé haladva egyre nő a válaszadók egyetértése az egyes tételekről szólva. A 10. tételtől hirtelen a felére esik a válaszok “szórása” (a Std.Dev. értéke).

A vélemények egyöntetűségét jelzi, hogy a különböző életkorcsoportok szerint nemigen változik a sorrend és az egyes veszélyeztető tényezők súlya. A 30 éven aluliak veszélyesebbnek tartják, mint más nemzedékek, hogy a szülők másutt dolgoznak (2,25-ös átlaggal a 3. helyre sorolták) és erősebben hiányolták a “jó vezetést” (az ő rangsorukban ez a tétel 2,26-os átlaggal az 5. helyen szerepelt). Az 50 éven felüliek egyedül a “földtelen családok” szempontját sorolták a 10. helyre (2,91-es átlaggal).

Hasonló tartalmú volt a kérdőív másik kérdéssora, amely különböző állításokról kérdezte a gellénháziak véleményét, nevezetesen, hogy mennyiben értenek egyet az állításban

foglaltakkal. Azok között pedig felváltva volt a faluról szóló pozitív és negatív állítás⁸. A válaszok megoszlását a következő táblázatban láthatjuk.

25. tábla:

A Gellénházáról szóló hipotetikus állításokkal való egyértés mértéke

	Átlag	Std.Dev.	N.
<i>Legkevésbé igaznak ítélt állítás (1)</i>			
1. Ha valaki nem tud magán segíteni, senki nem segít rajta	2,72	1,16	144
2. Gellénházán mindenki csak magával törődik	2,85	1,20	147
3. Ha tenni kell valamit Gellénházáért, az egész település hajlandó azt megtenni	3,34	1,02	143
4. Gellénházán élni olyan, mintha egy baráti csoportban élnénk	3,55	1,03	146
5. Ha valami gondja támadna, még azok is segítenének, akiket nem ismer személyesen	3,69	1,11	130
6. A gellénháziak elfogadják a más nemzetiségű embereket	4,07	1,17	138
7. A gellénházi intézmények elsősorban azzal törődnek, hogy mi a jó a gellénházi lakosoknak	4,14	0,91	139
8. A legtöbb ember részt vehet a gellénházi önkormányzat munkájában, döntéseiben, ha akar	4,31	1,11	138
9. Gellénházán jobban mennek a dolgok, mint más, hasonló nagyságú településen	4,42	0,77	139
10. Gellénházán bíznak Önben az ismerős emberek	4,65	0,65	127
11. Ha “csak úgy” beszélgetni szeretne, mindig talál ehhez társat Gellénházán	4,84	0,55	147
<i>Leginkább igaznak ítélt állítás (5)</i>			

A válaszadók a legkevésbé igaznak találták azokat az állításokat, amik szerint Gellénháza önző egyének lakóhelye volna, de alig valamivel közepes fölé (a harmadik helyre) sorolták annak az állításnak az igazságtartalmát, hogy az egész település aktívan segítene, ha valamit tenni kellene a faluért. Ehhez képest magasabb (3,69-es átlagértéket) kapott az az állítás, ami a faluban lakó *egyének közti* segítségnyújtásra vonatkozott.

Ellentmondásos a táblázat 6. sorában foglalt állítás értékelése. Több válaszadó kifejezetten kérte, írjuk a válasza mellé, hogy “kivéve a cigányokat”. Valószínűleg ez a “kivétel” okozta, hogy az egyik legmagasabb szórást mutató értékelésről van szó. Ugyanakkor többen hangsúlyozták, hogy nem valamelyik népcsoporttal, hanem a lumpen életvitellel szemben foglalnak állást.

A kérdőív utolsó kérdései arra vonatkoztak, mennyire ismerik egymást és mennyire barátkoznak egymással a gellénháziak. Először nézzük meg, hogy a falubeliek mekkora részéről mondták a válaszadók, hogy személyes ismeretségi körükbe tartoznak.

⁸ A válaszadók egytől ötig terjedő “osztályzatokkal” jelezheték, hogy mennyiben értenek egyet az állításokkal. Az 5-ös osztályzat azt jelentette, hogy “teljes mértékben egyetértenek”, az egyes ezzel szemben azt, hogy “egyáltalán nem “ értenek egyet az állítással.

26. tábla:
A gellénháziak mekkora hányadát ismeri személyesen?

	Válaszok száma	Megoszlása (%)
Nagyon keveset	2	1,3
15-20 embert	4	2,7
A lakosok felét	48	32,0
A legtöbbjüket	88	58,7
Mindenkit	7	4,7

Úgy véljük, a fenti táblázat alapján nyugodtan állíthatjuk Gellénházáról, hogy abba a “faluközösségi” formába tartozik, amit enyhe túlzással úgy szokás leírni, mint ahol “mindenki ismer mindenkit”. Elenyésző azok aránya, akik kevés embert ismernek, s azoké is, akiknek nincs, vagy nem a faluban él a baráti körük.

27. tábla:
Barátainak mekkora része él Gellénházán?

	Válaszok száma	Megoszlása (%)
Nincs igazi barátja	17	11,3
Egy barátja sem él a faluban	5	3,3
Barátainak kevesebb mint fele él Gellénházán	40	26,7
Legtöbb barátja a faluban él	69	46,0
Minden barátja Gellénházán él	18	12,0

A barátság más, mint az ismerősség Gellénházán is. A barát nélküliek nagy része egyetértett azzal az állítással, hogy Gellénházán mindig van kivel beszélgetni.

Amikor pedig azt kérdeztük, hogy hol élne legszívesebben, ha “szabadon választhatná meg a lakhelyét”, a legtöbb elvagyódót nem a barátok nélkül élők között találtuk, hanem azok között, akiknek vannak barátaik, de azok nem élnek Gellénházán.

28. tábla:
A barátok és a faluhoz ragaszkodás összefüggése

	Közülük Gellénházán maradna, ha “szabadon választhatná meg a lakóhelyét”	
	fő	%
Nincs igazi barátja	11	64,7
Egy barátja sem él Gellénházán	2	40,0
Barátainak kevesebb mint fele él a faluban	31	77,5
Legtöbb barátja a faluban él	49	71,0
Minden barátja Gellénházán él	15	83,0

Mindösszesen egyébként csupán 45 válaszadónk mondta, hogy elköltözne a faluból, s a megkérdezettek több mint kétharmada Gellénházán maradna.

Végül felsoroljuk az említések gyakoriságának sorrendjében, hogy milyen fejlesztési feladatokat látnak Gellénháza számára fontosnak megkérdezettjeink. Látható, hogy a legtöbben a szennyvízcsatornára gondoltak, de sok más elképzelés is megfogalmazódott kérdésünkre.

29. tábla:

Fejlesztési célok Gellénházán

Fejlesztési célok	Említések gyakorisága
• Szennyvízcsatorna	36
• Ifjúsági centrum, kultúrház	18
• Bevásárló centrum	14
• Lakásépítés, új telkek kialakítása	9
• Munkahelyteremtés	9
• Strand vízforgató	8
• Öreg falu közművesítése	5
• Úthálózat, járdák	4
• Idegenforgalom, turizmus fejlesztése	4
• Buszmegálló	3
• Közterületek rendezése, karbantartása	2
• Bölcsőde	2
• Benzinkút	2
• Földterületek kiadása	2
• Összefogás	1
• Iskolának számítástechnika	1
• Kozmetikus	1
• Közbiztonság	1
• Középiskola	1
• Múzeum	1
• Halastó	1
• Bicikliutak	1
• Hóeltakarítás	1

MOKOS BÉLA,
“Úgy élnek itt, ... ahogy soha”

Interjú-részletek Orsós Jakabbal

Én tulajdonképpen 1939-től dolgoztam az olajiparban. 1942-ig - két évig - főként csővezetékeket építettünk, innen Zalából a Vértesbe meg Szönyre, tehát jócskán vándorélet volt a miénk. Engem 60 fillér órabérrel vettek fel, plusz harminc százalék pizkossági díjat kaptam akkor. Ez azt jelenti, hogy 90 fillér volt az óránkénti keresetem. Egy parasztember akkoriban 1 forintért egész nap kaszált.

A magyar átlaghoz képest nagyon jó fizetés volt a miénk. De megvolt ennek a hátránya is, mert az amerikaiak azzal nem törődtek, hogy a munkás honnét jön, hová megy haza, hol alszik. A munkás öelöttük nem volt ember, csupán csak egy mozgó alak. Ha a munkás egy percet késett, elküldték haza három napot pihenni, de fizetés nélkül.

A parasztember is elment dolgozni az olajiparba, és ha dolgozott mondjuk három évig, majd elhagyta a vállalatot, otthon vehetett az öt holdja mellé még kettőt.

Az angol ellenőrizte délben, hogy mit eszünk, és amelyik parasztembernél látta, hogy zsiroskenyeret ebédel vöröshagymával, annak azt mondta: „Holnap nem jössz dolgozni. Én megfizetlek és elvárom hogy jól táplálkozz”. Ha a parasztot meglátták, hogy műszak után ül a ganajosszekéren, dolgozik, elbocsájtották; mondván, fizetnek annyit, hogy nem kell még munkaidőn kívül is dolgoznia, mert akkor nem pihen otthon, és majd a munkahelyen piheni ki magát.

Az amerikai szakember, az olyan volt, hogy egy mérnök mindent tudott. Kivette a magyar ácsnak a kezéből a szekercét és megmutatta hogyan kell vele faragni. Ha a traktoros elsüllyedt, akkor leszállította és megmutatta neki, hogyan kell kijönni.

Volt tizenkét bivalyunk is. A lápos területen azokkal húzattuk a gépeket. Amikor a Balaton alatt mentünk végig, a bivalyok megéreztek a vizet. A hat cső - volt az vagy négy tonna -, a bivalyok meg húzták, mert hát megéreztek a vizet. Erre aztán át a vasúton, a műúton, - hiába ütötték-verték őket, be a Balatonba a csővekkal együtt, csak a fülük volt kint. Hát most mi lesz velük, hogy jönnek ki? Az amerikai ezt is értette. Két bot közé fogta a farkát, addig riszálta amíg ki nem jöttek. Tanulni lehetett tőlük.

Egy vezető ember mindenhez értett. Az ember náluk a főtisztviselőnél kezdett számítani. Lovászi, Bázakerettye, ugye amerikai építmények. Ott csak főtisztviselő kapott lakást, csak tisztviselő léphetett be a strandra. Munkás a strandra..., mondom azt nem tartották embernek.

Volt még egy jó szisztémájuk: lehetőleg szakembert vettek fel. Az nem számított, hogy molnár, vagy valami más; mert tudták, hogy az már tudja, hogy mi a háromszög, az tudja, mi a colstok. Ugye volt eszük, csak végső esetben vettek fel például földmunkára, kézi munkára olyan embereket, akiknek semmiféle szakmájuk nem volt. Ahhoz képest, hogy akkor Magyarországon milyen fizetések voltak, kimondottan jó fizetést adtak. De mondom, hogy kemény világ volt, mert télen kinn a prérin... Mindig a legközelebbi faluban béreltünk albérletet, de hogy hogyan megyünk haza, hogyan jövünk munkába, nemigen tudtuk. Egy perc késés 3 nap “pihenést” jelentett.

Hallatlan egyszerű adminisztrációt vezettek. És ott lopni nem lehetett. A legkisebb lopást is elbocsátással torolták meg, és úgy tartották nyilván, hogy az az ember soha a vállalathoz be nem tette a lábát. Most is ezt kellene bevezetni. A feddhetetlenséget. Amíg nem lesz egy országban feddhetetlenség, addig ha minden tizedik ember rendőr lesz, minden huszadik

ember bíró, minden tizenötödik ember ügyész, akkor sem lesz rend ebben a társadalomban. Egy társadalomban rendőrséggel nem lehet rendet csinálni. A morál, az a fontos!

Amíg nem alakul ki egy társadalomban a közösség ítélete... Az embereknek azért kell jónak lenni, meg rendjén viselkedni, mert egy adott közösségnek az ítéletétől kell félni. Amíg a bírótól, meg a börtöntől fél, addig egy társadalomban nincs rend.

Gellénháza, mint általában abban az időben azok a falvak, ahol nem volt a közelben üzem, a maga ősiségével létezett. Tele zsupos házakkal, tömés házakkal, amik a századforduló körüli időkben épültek. Tehát eléggé nagy szegénység volt, mint általában a Göcsejben. Az olaj idejöttével tulajdonképpen mi történt - ami természetes egy ipari üzem létrejöttével? Felvettek minden mozgatható embert. Asszonyokat. Ez a falu tulajdonképpen kezdett fellendülni. *Na, idejött egy csomó ember, akik olajszakemberek voltak - ugye kellett egy szakembergárda -, mert azokból a paraszt emberekből, asszonyokból maholnap nem lesz szakember.* A gépeket meg egyéb mindent is be kellett indítani. Olajszakemberek kellettek.

Akkoriban úgy volt hogy a szakemberek kaptak lakást is. A parasztok meg a környező községekből jártak be. Egy darabig gyalog, biciklivel, aztán később, nagyon később már a hatvanas években kitalálták, hogy teherkocsik behozták őket, aztán még később buszok. Abban az időben is tulajdonképpen jól fizetett az olaj. És akkor ami természetes, az emberek bontották le a zsuposházat és építettek. Ennek a falunak, de a környező falvaknak is új képe lett.

És abban az időben úgy volt, hogy például maga mint fiatalember, itt dolgozott, kapott százezer forint vissza nem térítendő, az OTP adott kétszáz ezret, hosszú lejáratút és az üzem meg adott magának ingyen egy telket. Fenn a dombon. Kaptafalunak mondják, mind háromezrezer forintért készültek a gyönyörű két-három szobás fürdőszobás házak. Abban az időben. Ugye most hárommillióért se lehetne felépíteni.

Az üzem is segítette, hogy letelepítse a szakembereket, akik már az olajiparban jó szakembernek számítottak. És ugye két üzem volt mindig együtt: a fűrés, majd mikor az olaj megjelent, mindjárt átadta a kút a termelésnek. Ugyanakkor a termelésben, ha a kút megbetegedett, nem a fűrés jött rá - a fűrés az egy más művelet, az a feltárás volt, amíg föl nem jött az olaj -, ha a kút megbetegedett, a termelésnek is volt erre külön apparátusa. Kútjavító berendezések, hernyótalpasokkal. Beálltak, kicserélték a csöveket, lényegében a további üzemeltetés és javítás teljes egészében a termelésé volt.

A világon általában mindenhol megvan az, ugye, ha idetelepül egy csomó ipari munkás, akik úgy szellemiekben, kulturáltságukban mást hoznak magukkal. A falunak pedig megvan az az évszázados, vagy évezredes ősiessége. Kialakultak az ellenpólusok. Voltak verekedések is. És ez idővel feloldódott. Egyrészt azért, mert a környező falvaknak az emberei is üzemi munkássá váltak. A parasztok ugye minden nap találkoztak azzal az idegyütt, általuk „gyüttment”-nek nevezettel, barátságok kötődtek. Hát persze, ez hosszú folyamat volt, és nyugodtan mondhatom hogy mára ez teljesen meghalt, megszűnt. Ellentétek nincsenek, már nem is lehet hallani róluk.

Érti, összenősültek, ami olyan törvényszerű dolog. Ez teljesen a múlté. Úgy élnek itt a környező falvak, az üzemi munkásokkal, ahogy soha.

KRISTÓF DÁNIEL

Környezetvédelem Gellénházán

A MOL, "aki" Gellénháza egyik legfőbb jótévedője, legalábbis elődei azok voltak, azért veszélyes is lehet a környékre! Az olajat manapság már a "CO"-val termeltetik ki a föld alól, amit egy távolabbi széndioxid-forrásból vezetnek ide, ezután pedig nagyon nagy nyomással préselik be a föld alá. A veszélye ennek az lehet, hogy a gáz kiszivárog - például egy csőtörés miatt... A falubeliek meséltek már ilyen esetről. A "CO", ami főleg szén-dioxidból áll, szerencsére nem mérgező, de ha kiszökik... Mivel nehezebb a levegőnél, kiszoríthatja azt például egy mélyedésből. Akkor pedig aki vagy ami huzamosabb ideig ott van, az megfullad.

Meséltek is ilyesmiről a helyiek, például, hogy egy öreg bácsi elesett az úton, és el is ájult a kiszökött CO miatt. Szerencsére egy arra járó autós meglátta, és segített rajta. Vagy például egy kisebb mélyedésben sündisznók, kígyók stb. pusztultak el.

Szerencsére eddig a CO-s technológiából nem származott semmiféle nagyobb baj. A telepvezető és a falu is bíznak a rendszerben. Másrészt persze felkészültek egy esetleges "vészhelyzetre". A faluban kiépítettek egy jelzőrendszert, ami bármilyen gond esetén figyelmeztet, és kiosztottak - még régebben - egy tájékoztatót is a lakosok közt. Sokan viszont nem tudták, hogy mit kell csinálni egy esetleges riasztáskor - szóval, az a tájékoztató nem volt olyan hatásos... (egyébként: rögtön a legközelebbi legmagasabb helyre kell futni).

Az emberek általában bíznak az üzembiztonságban, csak hát... , persze a repülőn is lehet félni, és biztonságban is érezheti magát az ember. Az egyik idős néni viszont arra panaszkodott, hogy éppen a CO miatt nem tudja eladni a házát (egyébként nem is szívesen költözik el innen, de muszáj), pedig nagyon jó helyen van, és németek is érdeklődtek már a ház iránt.

Egy másik gond - ami nem ilyen "Demoklész kardja", hanem állandó jellegű - az a gázkibocsátás. Persze tudjuk, hogy az olajkitermelés együtt jár mindenféle gázok - főleg kénes gázok - kibocsátásával, de ettől még nem lesz jobb a helyzet. Az új falurészen, ahol a legjobban lehet érezni ezeknek az illatosnak semmiképpen sem nevezhető gázoknak a szagát, sokan panaszkodtak is erre. Persze, ez is csökkenti a házak és a telkek árát, hiszen ki akarna egy ilyen "bűdös környéken" lakni... Nekem is volt alkalmam beleszagolni az ottani levegőbe - és nem tartozik a legnagyobb élményeim közé.

A kutaknál egyébként az illetékes környezetvédelmi felügyelőség rendszeresen végez méréseket, és bizonyos mértékű bírságot ki is szoktak szabni a MOL-ra. Hogy ez mennyit jelent? Évente olyan 10 000 Ft-os nagyságrendeket..., ami nem egy nagy érvágás egy ekkora cégnek, és nem fogja soha igazán a szennyezés csökkentésére sarkallni.

Az orvost is megkérdeztük erről, és szerinte nemigen lehet olyasmit kimutatni, hogy ez a szennyezés valamiben is rontaná a falu, vagy a környék egészségi állapotát. Persze, azt meg mi nem hinnénk, hogy "bűdös, de nem árt". A faluból többen panaszkodtak arra, hogy szerintük például a tüdőembólia - éppen a gázok miatt - gyakoribb, mint másutt. Az orvos szerint ennek sincs semmi alapja.

A doktort a munkahelyi ártalmakról is kérdeztük. Erről az a véleménye, hogy semmiféle, a szennyező anyagokkal vagy gázokkal magyarázható betegségről nem tud a MOL-os dolgozók között. A gondot általában a rossz munkakörülmények jelentik: a fűrészekon hóban-fagyban való munka, a nagy fizikai terhelés főleg az emberek ízületeit, derekát kezdi ki. Más okból nem is történt kényszernyugdíjazás vagy leszázalékolás a cégnél. (Az orvos egyébként a MOL helyi telepének az üzemorvosa is egyben.)

Még egy veszélyforrás van a környéken, ez pedig maga az olaj. Ha eltörik valamilyen cső, és az olaj elszennyezi a környezetet, akkor a MOL köteles gondoskodni a szennyezett föld kiemeléséről és elszállításáról, ártalmatlanításáról. Ez pedig elég nagy összegekbe kerülhet. Az érem másik oldala viszont, hogy a szennyezés mértékét, a kiemelendő föld mennyiségét maga a MOL határozza meg, és persze nem mindegy, hogy 10 vagy 100 köbméter földet kell-e elszállíttatni...

KURUCZ ZSUZSA

Gellénháza polgármester-asszonya

Gellénházán nő a polgármester. Ez a kijelentés első látásra sokaknak nem mond semmit, hiszen bárki mondhatja, hogy a polgármester az polgármester, - nemre való tekintet nélkül. De ha egy kicsit közelebb megyünk, egészen biztosan sikerül felfedezni lényeges különbségeket. Ez pedig igen izgalmas kérdés lehet, ha az ember hallotta már ezt a szót: gender⁹.

A szociológiának ez az ága a nemek közti különbségekkel foglalkozik, kiváltképpen a nők társadalmi helyzetével, a társadalomban betöltött szerepükkel.

Ez nálunk még kevésbé ismert terület, ezért ennek vizsgálatakor sokat jelentett, hogy egy amerikai szakember: Dyan Mazurana is meglátogatta a falut, s elbeszélgetett a polgármester-asszonnal a mi jelenlétünkben. Sokat tanultam ebből a beszélgetésből, hiszen ő már régebben foglalkozik ezekkel a kérdésekkel, s egészen más szemszögből nézi a problémát, mint mi. Neki a számunkra teljesen természetesnek tűnő dolgok is nagyon érdekesek voltak.

Beszélgetésünk során ő hívta fel a figyelmet az alább leírt dolgokra, amik a magyar nők egészségét illetően is figyelemre méltóak lehetnek.

Zsuzsa (a polgármester-asszony) az otthonában fogadott minket. Hosszasan elbeszélgettünk a gender kérdéstről alkotott véleményéről, nézeteiről és arról, hogy mit gondol a magyar polgármesternők helyzetéről, mennyiben különbözik egy férfi és egy női polgármester.

Az első dolog, amit fontosnak tart az életében, az **a hivatás és a család kapcsolata**. Zsuzsa nem választja külön az életének ezt az egymást ugyan szorosan átfedő, mégis különálló részét. Ez a beszélgetés során nekünk is rögtön szembe tűnt. Amíg ugyanis mi kérdésekkel bombáztuk a polgármestert, addig a gyerekek mindvégig ott cikáztak körülöttünk a nappali szobában - persze anélkül, hogy zavartak volna bennünket a jelenlétükkel - időnként odabújtak az édesanyjukhoz. Számára ez nem különleges dolog, neki ez teljesen természetes, hiszen ő nemcsak Gellénháza polgármestere, hanem feleség és édesanya is, akinek a családjára legalább annyi gondot kell fordítania, mint arra községre, amit irányít. A kérdés itt elsősorban az, hogy ő hogyan tudja összeegyeztetni a hivatását a magánéletével, anélkül, hogy ez a családjának bármiféle problémát okozna.

Nem rangsorolta, hogy elsősorban polgármester, és másodsorban anya, vagy fordítva: elsősorban anya és csak a második helyen állna a hivatal. Mert "mindkét hivatal, vagy hivatás egyaránt fontos szerepet játszik az életében". Ezért ezt a két dolgot nem választja ketté, és ez számára így természetes.

Neki, mint polgármesternek, nemcsak a hivatalát kell teljes mértékben ellátnia, hiszen ott van még a családja is, akikről ugyancsak maximálisan gondoskodnia kell. Szerinte a rendezett családi háttér nagyon fontos abból a szempontból is, hogy a község lakói mennyire fogadják el, mennyire tisztelik őt polgármesterként.

⁹ Ez az amerikaiaknál nagyon fontos dolog azt jelenti, hogy a férfiak és a nők munkája, megbecsültsége között rengeteg olyan különbség van, ami nem a biológiai eltérések, hanem a társadalmi szabályok alapján létezik.

Ezért azt is nagyon fontosnak tartja, hogy hagyományosan a férje nevét viselje, hiszen ezzel is hangsúlyozza a család fontosságát. Az a nő, aki a hagyományokhoz hűen a férje nevét viseli - főleg vidéken - nagyobb megbecsülésnek örvend.

De nemcsak a név az ami tekintélyt ad egy vezetőnek. Bár a mondás szerint nem a ruha teszi az embert, egy polgármesternő számára az öltözködés is nagyon fontos kell, hogy legyen. Ez persze nem egyedül Zsuzsa véleménye, hanem a **Női Polgármesterek Klubja** tagjaié is, akik még egy a témához értő szakembert is meghívtak azért, hogy a megjelenés, a protokoll terén se legyen a polgármesterasszonyoknak problémájuk.

Ha már itt tartunk, essék több szó is erről a klubról, hiszen mindenképpen figyelemreméltó csoportosulás. Egy-két idősebb polgármesterasszony kivételével időről időre összejönnek, és mint nő a nővel megbeszélik - néha megvitatják - a hivatalos, és természetesen a magánéleti problémákat is. Van úgy, hogy nagyon komoly, sokukat érintő gondokról cserélnek információt. És ha igaz is az, hogy elsősorban a falu dolgairól folyik a társalgás, de azért belefér a könnyed csevegés is a családról, gyerekekről, az otthoni dolgokról. Zsuzsa szerint ez nagyon hasznos, hiszen sokat lehet tanulni belőle, rengeteg tapasztalatot szereznek csupán abból is, ha meghallgatják az egyes községekben felmerült problémákat.

Ahogy másképp beszélget egy férfi a férfival, úgy másképp szól egy nő is egy másik nőhöz. Két nő jobban megérti egymást, az általában hasonló problémák miatt hamarabb kialakul köztük az a közös hullámhossz, ami egy férfi és egy nő között sok esetben soha nem jelenik meg. A férfiakat még ugyanazon a témán belül is általában egészen más részlet foglalkoztatja, mint a nőket. Míg a férfiak - főleg azok, akik vezető beosztásban vannak, például polgármesterek - gyakran a nagyobb lélegzetű, átfogóbb kérdésekkel és problémákkal foglalkoznak, addig a nők inkább a részletekkel, a praktikusabb dolgokkal törődnek inkább. Zsuzsa szavaival: **"a férfi keresi a pénzt, a nő pedig beosztja"**.

Ez az aprólékos és a dolgokat a részletekig lebontó gondolkodásmód a munkájában is segíti a polgármestert. Általában igaz az, hogy a nők többnyire lelki, érzelmi beállítottságúak, ezért érzékenyebbek a szociális problémák iránt. Ezáltal bizonyos dolgokat másképp látják, mint a férfiak. A nők járnak a piacra, találkoznak az ismerősökkel, váltanak néhány szót az emberekkel, tudják, ki mit vásárol, mire mennyit költ, így ők azt is pontosan tudják, ki a szegény. Szinte teljes bizonyossággal meg tudják ítélni, kinek milyen támogatásra van szüksége.

Mélyebben élik át az életet, jobban kötődnek másokhoz, szorosabb érzelmi kötődést igényelnek. Így jobban bele tudják élni magukat mások helyzetébe, és szorosabban kötődnek az élet problémáihoz is. A legtöbb családban a nők azok, akik beosztják a család pénzét, tudják mennyit kell költeni egy gyerekre, az élelmiszerekre, mennyi a gáz- és villanyszámla, és még sorolhatnám a példákat. Ezek a női természetből adódó képességek teszik a lehetővé, hogy ezeket a dolgokat egy község vezetésénél is használni tudják.

Mindemellett mint anya, a férfiaktól nem kap nagyobb tiszteletet. Ezt inkább a nők irányából érzékeli. A férfiak szerint **a politikában nincs helyük a "női dolgoknak"**, és abban a pillanatban, ahogy előjönne a gender-kérdés problémáival, elfordulnának tőle. Tehát - mondja - a munkájában ügyelnie kell arra, hogy ezekre a dolgokra ne fektessen túlságosan nagy hangsúlyt.

Minthogy ő polgármesterként és anyaként is "magával viszi" a családját, nagyon kell ügyelnie a családi háttérére. Hiszen a község lakosságát a polgármester magánélete is érdekli.

Zsuzsa szerint ezt semmiképpen nem szabad figyelmen kívül hagynia. Szerinte egy nő a saját karrierje mellett sem hagyhatja hátra a családját, és az, hogy milyen családi háttere van, legalább annyira fontos, mint hogy milyen jól látja el a hivatali feladatait. Egy férfi esetében kicsit más a helyzet, neki lehet első helyen a karrier. A férfiaknál általában az is bocsánatos bűn, ha a munkájukat előrébb helyezik a családnál. Ha ezt egy nő teszi meg, kiváltképp, ha polgármester az illető, minden megbecsülését elvesztheti. A női polgármesterek magánélete is sokkal publikusabb, a családja körülményeire, privát szférájára is jobban odafigyelnek az emberek.

Érdekes, milyen erősen érdeklődött az amerikai kutatónő a női polgármesterek jelensége iránt. Nekünk nem tűnt szmbe, hogy ez kivételes volna. Sőt, úgy tűnik, minél kisebb településről van szó, annál nagyobb az esélye, hogy ott nő lesz a polgármester. Lehet, hogy azért, mert faluhelyen a viszonylag kevés intellektuális szakmabeli állás elnőiesedett. A férfiak jellemzően ipari szakmát tanultak, a nők jártak gimnáziumba. Mivel pedig a polgármesterség intellektuális felkészültséget igényel, ez növeli a nők esélyét.

Látni kell azonban azt is, hogy sok polgármesterasszony pedagógus. Talán a női-anyai-tanítónénis gondoskodásra van szükség a kistalvakban? Vagy a helyben dolgozó férfi intellektuális dolgozók nagyobb részt beköltözöttek? Esetleg jobban keresnek a jelenlegi állásukban, mint polgármesterként?

Sok itt még a kérdés. És olyanok, amik eszembe sem jutottak, amíg nem találkoztam Dyan-nal.

Utózónga

A Zalai Falvakért Egyesület 1997 nyarán megpályázott egy programot, amelyet az Amerikai Női Szavazók Ligájának Oktatási Alapja és a Levi Strauss Alapítvány közösen hirdetett meg. A támogatást a Zalai Falvakért Egyesület a "Közösségek és női szerepek a vidékfejlesztésben" című projektjével nyerte el, melynek célja olyan lakossági cselekvési terv elkészítése, amely nemcsak tartalmazza a településen élők szükségleteit, saját jövőjükre, településükre vonatkozó elképzeléseit, de amelyben a lakosok aktív szerepet is vállalnak a tervek megvalósításában. Egyben vizsgálja azokat a szerepkonfliktusokat, amelyeket a vidéki nők saját környezetükben megélnék.

Két fő program indult a megyében ennek kapcsán. Az egyik a Becsvölgye polgármestere, Magai Ágota által szervezett párbeszédköröket foglalta magába, a másik pedig egy falukutató programot valósított meg Gellénházán. Jelen tanulmány ez utóbbival foglalkozik, így én is ennek utózóngéiról írnék néhány sort.

1998. január 22-én került sor a programok záró összejövetelére Zalaegerszegen, a megyeházán. A programzáró kerekasztal-beszélgetésen amerikai vendégek is részt vettek a kinti szervezet képviselőjében. Rosemarie Kelly Minneapolisból, Kendra Davis Washingtonból, valamint Cindy Crane Texasból érkezett a megbeszélésre. A ZFE elnöke, Guitprechné Molnár Erzsébet nyitotta meg az ülést, Szederné Kummer Mária, az egyesület titkára volt az összejövetel háziasszonya. A megye képviselőjében megjelentek még Zalai Nők Egyesületét és más szervezeteket képviselő hölgyek; Horváth Miklós, a TESZ titkára; Horváth Gyula, a megyei önkormányzat alelnöke; Borbélyné Nagy Éva, az Alapítvány az Emberi Jogok és a Béke Oktatásáért igazgatója; Magai Ágota, Becsvölgye polgármestere; valamint Batha Zoltánné, Gellénháza polgármestere.

A Gödöllői Agrártudományi Egyetem hallgatóit ketten képviseltük, Keindl József, valamint jómagam. Előadásunkban kitértünk az egyetem egyéb, a témához kapcsolódó tevékenységi köreire, röviden bemutattuk a Gellénházán végzett kutatásaink eredményeit, illetve munkamódszerünket, végül pedig a gellénházi fiatalok helyzetéről, lehetőségeikről beszéltünk. Fiatalok lévén ez a téma igen közvetlenül érintett minket már ottlétünkkel is, most pedig úgy gondoltuk, nem hiba, ha kutatásainknak ezt a részét is kiemeljük beszámolóinkban.

Batha Zoltánné polgármesterasszony ugyancsak kifejtette véleményét a kutatással kapcsolatban, összefoglalta észrevételeit, tapasztalatait. A többi résztvevő sok kérdést tett fel a témával kapcsolatban. A helyieket a konkrét tények érdekelték, míg az amerikai hölgyeket inkább a módszereink, illetve a tudományos háttér.

Összességében elmondhatom, hogy sikeresnek ítélték meg munkánkat, igen érdeklődtek iránta, amit az is bizonyít, hogy 1998 nyarára kapott a tanszék egy újabb felkérést hasonló témájú kutatásra.

Ami pedig minket illet, nagyon jól éreztük magunkat Gellénházán, a kutatáshoz a falu lakói maximális segítséget nyújtottak mind a jóindulatukkal, mind pedig érdemi, tartalmas őszinte vélemény-nyilvánításukkal.

KÖSZÖNJÜK SZÉPEN!!!

Szabó Zsóka

Irodalmi hivatkozások:

Erdei Ferenc: “*A magyar paraszttársadalom*” [1942], In: Erdei Ferenc: *A magyar társadalomról*, Budapest: Akadémia Kiadó, 1980. 83-252.p.

Fényes Elek: “*Magyarország geographiai szótára, mellyben minden város, falu és puszta, betűrendben körülményesen leíratik*”, Pest [eredeti kiadás:] 1851., reprint: Budapest: MKKE, 1984.

Fischer, Claude S.: “*The Urban Experience*”, New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1984.

Fukuyama, Francis: “*Bizalom. A társadalmi erények és a jólét meteremtése*”, Budapest: Európa Könyvkiadó, 1997.

Hankiss Elemér: “*Közösségek válsága és hiánya*”, In: Hankiss Elemér: *Diagnózisok*, Budapest: Magvető Kiadó, 1982. 63-98.p.

Kósa László - **Filep** Antal: “*A magyar nép táji-történeti tagolódása*”, Budapest: Akadémiai Kiadó, 1978.

KSH, *Népszámlálás, 1990*. CD. Bp: KSH. 1991.

KSH, Zala Megyei Igazgatósága *Zala megye statisztikai évkönyvei*. Zalaegerszeg.

KSH, Zala Megyei Igazgatósága: *Települési rangsorok 1996*. Zalaegerszeg: 1996.

A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. Budapest: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1912. (Magyar Statisztikai Közlemények, Új sorozat, 42. kötet)

“*Magyar tájak néprajzi felfedezői*”. (Szerk. **Paládi-Kovács** Attila), Budapest: Gondolat. 1985.

Magyarország kistájainak katasztererei. Bp.

Magyarország mezőgazdaságának főbb üzemi adatai az 1935. évben, Budapest: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1938. (Magyar Statisztikai Közlemények, Új sorozat, 105. kötet)

“*Mit jelent a humánus munkaerőstratégia?*” Buda Dénes interjúja dr Vekerdy Idával, a MOL Rt. humánpolitikai vezérigazgató-helyettesével. In: MOL Hírlap. 1993. 1. sz. 1, 3.p.

Robertson, Ian: “*Sociology*”, New York: Worth Publishers Inc., 1987.

Rogers, Everett M. - **Burdge**, Rabel J. - **Korsching**, Peter F. - **Donnermeyer**, Joseph F.: “*Social Change in Rural Societies. An Introduction to Rural Sociology*”, New Jersey: Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1988.

Szegfű László: “*Gellénháza község címere, zászlaja, pecsétje*”, Szeged (kézirat), 1994.

Tönnies, Ferdinand: “*Közösség és társadalom*”, Budapest: Gondolat Kiadó, 1983.